

Vilniaus universiteto

Filosofijos fakulteto

Taikomosios ir teorinės kriminologijos magistrantūros studijų programa

Gabrielė Bielskutė

Magistro darbas

Vagystės dėvėtų drabužių parduotuvėse: atvejo analizė

Darbo vadovė: Asist. dr. Aušra Pocienė

Vilnius

2024

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. VAGYSTĖS SAMPRATA IR VAGYSČIŲ IŠ PARDUOTUVIŲ SPECIFIKA.....	8
I.1. Vagystės teisinis reglamentavimas.....	8
I.2. Vagysčių aiškinimas kriminologijos teorijose.....	11
I.3. Vagysčių iš parduotuvių praktika užsienio šalyse.....	14
II. ETNOGRAFINIS TYRIMAS DĖVĖTŲ DRABUŽIŲ PARDUOTUVĖJE „HUMANA“	20
II.1. Dėvėtų drabužių parduotuvė „Humana“ koncepcija.....	20
II.2. Metodologija	21
II.3. Tyrimo rezultatų aptarimas	24
II.3.1. Aplinka	24
II.3.2. Pažeidėjai.....	27
II.3.3. Pažeidėjų strategijos	28
II.3.4. Pažeidėjų reakcijos	30
II.3.5. Darbuotojai ir jų veiksmai	31
II.3.6. Situacijos vertinimai „Humana“ personalo požiūriu.....	32
IŠVADOS.....	41
BIBLIOGRAFIJA	43
PRIEDAI	47

SANTRAUKA

Vagystė – viena iš seniausiai egzistuojančių nusikalstamų veikų pasaulyje. Vagystės būna skirtingų rūšių – smulkioji, nedidelės arba didelės vertės turto, slaptoji ar atviroji ir pan.. Viena ar kita rūšis yra labiau diskutuojama ir analizuojama, tačiau yra rūšių apie kurias žino tik tam tikra visuomenės dalis. Vagystės iš parduotuvių – rūšis, apie kurią daugiausia žino mažmeniniai prekybininkai, o visuomenės nariai nesusiduria. Vagyčių iš parduotuvių problema užsienio valstybėse yra nemažai tyrinėta, tačiau Lietuvoje – ši tema nėra analizuojama. Lietuvoje teisinis reglamentavimas nėra išskyręs atskiro įstatymo vagystėms iš parduotuvių, tik bendrai vagystės sąvoka apibūdinama Administraciniame (ANK) ir Baudžiamajame kodeksuose (BK). Kalbant apie vagystes iš dėvėtų drabužių parduotuvių – tai dar viena smulkesnė rūšis, kurią reikia analizuoti ir ieškoti problemos mažinimo būdų, kadangi tai gana paplitęs reiškinys. Dėvėtos prekės – tai drabužiai ar aksesuarai, anksčiau dėvėti kitų asmenų ir jų vertė gali būti labai įvairi – nuo kelių iki keliasdešimties eurų.

Pagrindinis šio darbo tikslas – etnografinio tyrimo pagalba suprasti vagysčių iš dėvėtų drabužių parduotuvių reiškinį, įvardinti jį lemiančias prielaidas bei pateikti pasiūlymus vagysčių skaičiaus mažinimui. Darbo tezė: „Humana“ parduotuvėje taikomos prevencijos priemonės nėra pakankamos vagysčių iš parduotuvės kontrolei.

Vagysčių iš parduotuvių reiškiniui aiškinti buvo pasitelktos kelios kriminologijos teorijos – rutininės veiklos, įtampos, savikontrolės, racionalaus pasirinkimo, socialinio išmokymo ir etikečių klijavimo. Tyrimui atlikti pasitelktas etnografinis tyrimas, kuris leido įsijungti į „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvėje esančią bendruomenę ir ieškoti problemos mažinimo būdų. Atlikto etnografinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad smulkios vagystės „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvėse yra dažnas reiškinys. Pažeidėjų išskirtinių bruožų identifikavimas leido apibrėžti galimą potencialaus vagies tipą. Tai pat, pažeidėjų pasirinktos strategijos bei jų reakcijos, praplėtė suvokimą apie žmogaus mąstymą. Parduotuvės personalo reakcijos ir atliekami prevenciniai veiksmai leido perprasti, kaip darbuotojo požiūris į savo darbą, atlyginimą ir rūpinimasis savo sveikata, lemia jo sprendimus. Tyrimas leido išskirti pagrindines priežastis, dėl ko vyksta vagystės iš „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvių bei pasiūlyti prevencijos priemones, siekiant sumažinti vagysčių atvejus.

Raktiniai žodžiai: etnografija, dėvėtų drabužių parduotuvė, vagystės iš parduotuvių, prevencija.

SUMMARY

Theft is one of the oldest criminal acts in the world. There are different types of theft - petty theft, theft of small or high value, secret or open, etc. One or the other type is more discussed and analyzed, but there are types that only a certain part of the public knows about. Shoplifting is a type of theft that retailers are mostly aware of, and members of the public don't encounter. The problem of theft from shops has been studied a lot in foreign countries, but this topic is not analyzed in Lithuania. In Lithuania, the legal regulation does not have a separate law for shoplifting, only the general concept of theft is described in the Administrative and Criminal Codes. As for shoplifting, this is another smaller type that needs to be analyzed and ways of reducing the problem should be sought, since it is an existing phenomenon. Second-hand are clothes or accessories previously worn by other people and their value can vary greatly - from a few to several tens of euros.

The main goal of this work is to understand the phenomenon of thefts from second-hand clothes stores with the help of ethnographic research, to identify the assumptions that determine it and to present suggestions for reducing the number of thefts. Thesis: the prevention measures applied in the "Humana" store are not sufficient to control thefts from the store.

Several theories of criminology were used to explain the phenomenon of shoplifting - routine activities, strain, self-control, rational choice, social learning and labeling. Ethnographic research was used to conduct the research, which allowed us to join the community in the Humana second-hand clothing store and look for ways to reduce the problem. The results of the ethnographic study revealed that petty theft is a common phenomenon in Humana second-hand clothing stores. Identification of the distinctive features of the offenders made it possible to define the possible type of potential thief. Also, the strategies chosen by the offenders and their reactions broadened the understanding of human thinking. The reactions of the store staff and the preventive actions taken allowed us to understand how the employee's attitude towards his work, salary and taking care of his health determine his decisions. The research made it possible to identify the main reasons for thefts from Humana second-hand clothing stores and to propose preventive measures in order to reduce theft cases.

Keywords: ethnography, second-hand shop, shoplifting, prevention.

IVADAS

Vagystė – viena iš seniausių egzistuojančių nusikalstamų veikų pasaulyje, jau ir senovės Romoje vagystė buvo įvardinama kaip nelegali veika. Vagystės būna skirtingų rūšių – smulkioji, nedidelės arba didelės vertės turto, slaptoji ar atviroji, įsibraunant į patalpas ir pan.. Viena ar kita rūšis yra labiau žinoma, labiau diskutuojama ir analizuojama, tačiau yra rūšių, apie kurias žino tik tam tikra visuomenės dalis. Vagystės iš parduotuvių – vagystės rūšis, su kurių pasekmėmis visuomenės nariai nesusiduria, tačiau daugiausia apie jas žino ir išmano mažmeniniai prekybininkai ir teisėsaugos atstovai.

Vagystės iš parduotuvių visame pasaulyje yra didelė problema, pavyzdžiui Jungtinėse Amerikos Valstijose, tai vienas iš dažniausiai padaromų nusižengimų (Perlman, Ozinci 2014), todėl kiekviena valstija turi atskirą įstatymą apibūdinti vagystėms iš parduotuvių (NASP 2010). Didžioji Britanija viena iš nedaugelio šalių, kuri, tai pat, turi papildomą reglamentavimą vagystėms iš parduotuvių. Pasaulyje atlikta nemažai tyrimų siekiančių suprasti šio fenomeno egzistavimą bei yra ieškoma būdų kaip būtų galima užkirsti kelią vagystėms iš parduotuvių. Socialiniai mokslininkai (Farmer, Dawson; Lee et al; Zahari, Zaaba; Wong; Hirtenlehner; De Buck Lieven, Pauwels) ieško prielaidų – psichologinių ir socialinių veiksnių, kurie galėtų padėti suprasti tokio pobūdžio vagyčių motyvus, atrastų tinkamas prevencijos strategijas, o mažmeniniai prekybininkai ieško būdų, kaip sutrukdyti tokioms vagystėms įvykti ir išsaugoti parduotuvės pelną (Farmer, Dawson 2017).

Vagyčių iš parduotuvių problema užsienio valstybėse yra nemažai tyrinėta, tačiau Lietuvoje – ši tema nėra analizuojama. Teisinis reglamentavimas nėra išskyręs atskiro ar papildomo įstatymo vagystėms iš parduotuvių, tik vagystės sąvoka apibūdinama Administraciniame ir Baudžiamajame kodeksuose. Atliekant literatūros analizę galima pastebėti, kad Lietuvoje nebuvo gilinamasi į tokių vagysčių specifiką. Nebandoma suprasti egzistuojančio fenomeno, neanalizuoti atvejai bei neatlikti tyrimai šia tema. Esami moksliniai šaltiniai, straipsniai, dažniausiai būdavo teoriniai pagrindai bendrai vagystės sąvokai, BK 178 straipsnio specifinėms dalims, koncertuojamasi ties kvalifikuotos vagystės suvokimu ir apibūdinimu, tai pat pasitaikydavo dalis straipsnių/tyrimų, kuriuose apžvelgta bendra statistika vagysčių klausimu (A. Abramavičius, A. Drakšienė, G. Sakalauskas, A. Vosyliūtė). Administraciniame nusižengimų kodekse apibūdinta smulki vagystė nėra analizuota bei tyrinėta per mokslinius aspektus. Nors ir vagystė įvirtinta dviejuose kodeksuose – nuo padarytos žalos kintantis bausmės griežtumas ir sunkumas – tai vis dėlto egzistuojanti ir gana rimta problema.

Paanalizavus bendrus vagystės skaičius Lietuvoje, galima matyti, kad su kiekvienais metais užregistruojamų vagysčių (BK 178 str.) skaičius mažėja (2014m. – 27114, 2015m. – 24258, 2016m. – 21348, 2017m. – 18427, 2018m. – 13497, 2019m. – 11261, 2020m. – 9477, 2021m. – 7462, 2022m.

– 8619) (Oficialus statistikos portalas 2023), tačiau, toks mažėjimas nerodo, kad pati problema mažėjanti, galimos kitos priežastys: įstatymų kaita, statistikos sistemos pertvarkos. Pagal Nusikalstamų veikų žinybinį registrą (2024) – būtent vagysčių iš parduotuvių užregistruotų atvejų, skaičiai išlieka stabilūs, vienais metais nežymiai padidėja, kitais pamažėja, bet žymaus šuolio tokios specifikos vagysčių nėra (2013m. – 2077 2014m. – 2048, 2015m. – 1734, 2016m. – 1616, 2017m. – 1595, 2018m. – 1237, 2019m. – 1227, 2020m. – 1122, 2021m. – 981, 2022m. – 1448, 2023m. – 1277). Tačiau, verta nepamiršti, kad tokio pobūdžio vagystės dažnai neregistruojami nusižengimai, kadangi nėra pranešama teisėsaugai dėl įvykusios situacijos.

Nors registruotos statistikos duomenų bazėse, kaip atskiras rodiklis, yra išskirta vagystės iš parduotuvių, tačiau teisine prasme „vagystės“ apibrėžiamos bendrai (BK 178; ANK 108). Tačiau kalbant apie vagystes iš dėvėtų drabužių parduotuvių – tai dar viena smulkesnė rūšis, kurią reikia nagrinėti ir bandyti rasti problemos mažinimo būdus. Dėvėtos prekės – tai drabužiai ar aksesuarai, kurie anksčiau priklausė kitam asmeniui. Dažnai pasitaiko dėvėtų drabužių dar ir su etiketėmis – tokius „dėvėtais“ nelabai pavadinsi – daiktą kažkas nusipirko, nepatiko, atidavė, kad kitas galėtų nešioti ar parduoti. Tai pat, pakartotinis daikto naudojimas – labiau išskirtinis, savitas ir tvarus. Dėvėtų drabužių parduotuvėse dažniausiai būna vienetinių drabužių, kuriuos nusipirkęs asmuo dėvės vienas, ne taip kaip greitoje madoje¹. Iš pirmo žvilgsnio, vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių neatrodo didelė ar apskirtai vyraujanti problema visuomenėje ar mažmeninėje prekyboje, tačiau tai nusižengimas, kuris vykdomas labai slaptai ir konkrečiai. Bandant suprasti vagysčių iš parduotuvių, būtent iš dėvėtų drabužių parduotuvių, reiškinį ir įrodyti, kad problema visuomenėje iš tikrųjų egzistuoja – būtų atverta galimybė labiau analizuoti vagysčių vyraujančias problemas. Efektyvesnis tam tikrų nusikalstamų veikų analizavimas padėtų užkirsti kelią egzistuojančiai problemai. Taigi, tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje ši problema tikrai yra dažna ir ją būtina tyrinėti – aptarti ne vien veiksnius, kurie turi įtakos vagystėms iš parduotuvių, ar kaip asmenys vykdo vagystes, bet tai pat, ir kurti prevencijos įrankius, padėsiančius mažinti vyraujančios problemos mastus.

Darbo tikslas: Suprasti vagysčių iš dėvėtų drabužių parduotuvių reiškinį, įvardinti jį lemiančias prielaidas bei pateikti pasiūlymus vagysčių skaičiaus mažinimui. Darbo tikslui pasiekti išsikelti **uždaviniai:**

1. Aptarti vagystės sąvokos reglamentavimą Lietuvoje ir užsienio valstybėse;
2. Kriminologijos teorijų kontekste paaiškinti vagysčių iš parduotuvių reiškinį;
3. Apžvelgti vagysčių iš parduotuvių problemą užsienio šalyse;
4. Pristatyti dėvėtų drabužių parduotuvės „Humana“ veiklos koncepciją;

---

¹ Mažmeninės parduotuvės, kurioje parduodami nauji drabužiai ir aksesuarai, tokios kaip ZARA, H&M ir panašiai.

5. Etnografinio tyrimo pagalba aprašyti vagysčių iš „Humana“ parduotuvės reiškinį ir įvardinti jį lemiančias prielaidas;
6. Pateikti pasiūlymus, kaip mažinti vagysčių skaičių „Humana“ parduotuvėse.

Darbo tezė:

„Humana“ parduotuvėje taikomos prevencijos priemonės nėra pakankamos vagysčių iš parduotuvės kontrolei.

Duomenų rinkimo metodai:

Mokslinių ir antrinių duomenų analizė, dokumentų analizė ir kokybinis etnografinis tyrimas dėvėtų drabužių parduotuvėje „Humana“ Vilniuje.

Darbo struktūra:

Darbą sudaro įvadas, teorinis skyrius, kokybinio etnografinio tyrimo pristatymas ir darbo išvados. Teoriniame skyriuje pristatoma vagystės samprata teisiniame reglamentavime – Lietuvoje ir kitose užsienio valstybėse. Pateikiamas vagysčių iš parduotuvių aiškinimas per kriminologinių teorijų prizmes bei aptariamas vagysčių iš parduotuvių reiškinys užsienio valstybėse. Antrajame skyriuje pristatoma dėvėtų drabužių parduotuvės „Humana“ veiklos koncepcija. Aptariamas atliktas etnografinis tyrimas, jo metodologija, pristatomi rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

I. VAGYSTĖS SAMPRATA IR VAGYSČIŲ IŠ PARDUOTUVIŲ SPECIFIKA

Šiame skyriuje pristatoma vagystės samprata teisiniame reglamentavime Lietuvoje ir kitose užsienio šalyse. Pateikiamas vagysčių iš parduotuvių aiškinimas per kriminologinių teorijų prizmę. Bei aptariamas vagysčių iš parduotuvių reiškinyje ir taikomos prevencinės praktikos užsienyje.

I.1. Vagystės teisinis reglamentavimas

Nuosavybė yra svarbi socialinio gyvenimo sąlyga, dėl kurios atsiranda galimybė susiformuoti turtinėms nusikalstamoms veikoms. Turtinis nusikaltimas, gali būti paaiškinamas, kaip nusikaltimas, kurio objektas yra materialus, kitam asmeniui svetimas daiktas, turintis kilnojamą pobūdį bei ekonominę vertę (Fedosiuk 2002). Baudžiamosios teisės doktrinoje vienas iš vagystės bruožų – kilnojamas turtas (Abramavičius 2015). Kilnojamieji daiktai vadinami tie, kuriuos galima perkelti iš vienos vietos į kitą, nepakeičiant jų vertės ir paskirties (LR CK 1.98 4 dalis 2000 (Nr. 74-2262)). Kalbant apie ekonominę vertę, tai kitas svarbus aspektas. Turtu galima vadinti tuos daiktus, kurie turi tam tikrą piniginę vertę – nuo turto vertės dažniausiai priklauso ir kiti susiję su baudžiamąja atsakomybe klausimai. Turtu galima laikyti ir daiktus, kurių vertė siekia minimalią, 1 cento, piniginę vertę (Abramavičius 2015). Atrodo, kad turto vertė yra svarbiausias kriterijus, tačiau vagystės pavojingumą nustatyti lemia ir kitos aplinkybės: dalyko ypatumai, vieta, padarymo būdas ar forma. Nuosavybės reikšmė asmeniui ir likusiai visuomenės daliai, lemia vagystės pavojingumą. Dažniausiai vagystė vertinama kaip mažiau pavojinga nusikalstama veika, palyginus su smurtiniais nusikaltimais (nužudymais, sveikatos sutrikdymais ir pan.), tačiau įvairiose politinėse ir socialinėse santvarkose ši veika buvo vertinama kaip ganėtinai sunkus nusikaltimas, už kurį galėdavo būti paskirta mirties ar panaši bausmė (Sakalauskas et al. 2011). Kaip nusikalstama veika, vagystė, buvo jau žinoma senovės Romoje. Tiek senovės Romoje, tiek kanonų teisėje ji buvo įvardinta ir suprantama daug plačiau – be vagystės, tai pat, apėmė ir pagrobimą, sukčiavimą bei radinių pasisavinimą (Vosyliūtė, Milinis 2020). Tačiau, germanų teisė apibrėžė vagystės sąvoką bei atskyrė nuo kitų nusikalstamų veikų, tokių kaip plėšimas, sukčiavimas, prievartavimas. Germanų teisės apibrėžimą perėmė ir visų kitų šalių baudžiamieji įstatymai (Drakšienė, Stauskienė 1998). Tarpukario Lietuvoje, Baudžiamasis statutus vagystę traktavo kaip slaptą arba atvirą svetimo kilnojamo turto pagrobimą, tuo metu skirtumas nuo kitų šalių buvo toks, kad vartojama „turto“, o ne „daikto“ sąvoka. (Vosyliūtė, Milinis 2020). Vėliau Lietuvoje egzistavo dvi vagystės sampratos: slaptas valstybinio turto pagrobimas ir slaptas asmeninio žmogaus turto pagrobimas (Abramavičius, Bieliūnas, Stasiulis 2001). Įstatymo leidėjo pateikta pozicija – išskirti arba neišskirti atvirą vagystę kaip savarankišką nusikaltimą. Dabartiniu laiku, priklausomai nuo vagystės padarymo būdo yra skiriamos dvi sudėty – pagrindinė ir kvalifikuota. Nors pagal įstatymų leidėją atviras pagrobimas yra pavojingesnė veika,

tačiau bendrąją vagystės prasmę sudaro ir atviras, ir slaptas svetimo turto pagrobimas (Vosyliūtė, Milinis 2020).

Vagystė – viena iš dažniausiai nuosavybei padaromų nusikalstamų veikų, tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse. Jos rūšių yra įvairiausių – smulkioji, nedidelės arba didelės turto vertės, slaptoji ar atviroji, įsibraunant į patalpas ir pan., o atlikimo būdai dar įvairesni ir vis tobulėjantys. (Vosyliūtė, Milinis 2020). Vagystė – svetimo turto pagrobimas: slaptu (niekam nematant, su tam tikra, sava, technika) arba atviru (visi mato, kad vykdoma vagystė) būdu (LR BK 178 str. 2000 (Žin. Nr. 89-2741)). Daug metų yra bandoma suformuluoti vagystės apibrėžimą aiškiai ir suprantamai, tačiau vis dar iki šiol, jo apibrėžimas nėra tikslus ir aiškiai suprantamas ne vien teismų praktikoje, bet ir tarp ekspertų.

Lietuvoje vagystės apibrėžimas įtvirtintas dviejuose kodeksuose – Administraciniame ir Baudžiamajame. Administracinių nusižengimų kodekse (toliau ANK) 108 straipsnyje yra kalbama būtent apie smulkios vagystės, sukčiavimo, turto pasisavinimo ar iššvaistymo atvejus, kai viso turto vertė neviršija trijų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio (LR ANK 108 str. 2015 (TAR., Nr. 11216)) (pagal šiuometinį įstatymą vienas BBDN/MGL prilyginamas apytiksliai 50eur. sumai). Už tokį nusižengimą yra skiriama piniginė bauda – nuo 90 eurų iki 400 eurų (LR ANK 108 str. 2015 (TAR., Nr. 11216)).

Viršijus numatytą BBDN dydį žmogus patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Baudžiamąjo kodekso (toliau BK) XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ įstatymų leidėjas vagystės sąvoką apibrėžia 178 straipsnyje. Straipsnyje vagystė išskirta į paprastąją ir kvalifikuotą. Tai pat, skiriama bausmė nuteistajam gali būti bauda, laisvės apribojimas, areštas ar laisvės atėmimas (LR BK 178 str. 2000 (Žin. Nr. 89-2741)). Nors pagal sunkumo lygį vagystės su kitomis nusikalstamomis veikomis, susijusiomis su turtiniais nusikaltimais tame pačiame BK skyriuje (plėšimas, turto prievartavimas), atrodo yra lengvesnis nusikaltimas, tačiau galima pastebėti, kad turtinių nusikaltimų veikų skyriuje vagystė įvardinta pirmoji. Toks BK išdėstymas, manytina, yra dėl istorinių aplinkybių, statistinių rodiklių bei, kad vagystė BK apibrėžta, kaip bendroji norma kitų turtinių nusikaltimų apibrėžimuose (Vosyliūtė, Milinis 2020). Tai pat, siekiant įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę už vagystes, įstatymų leidėjas nustato esminius vagystės požymius ir taip kriminalizuoja veiką (Vosyliūtė, Milinis 2020).

Pagal Žinybinio nusikalstamų veikų registro, išskirtą užregistruotų vagystės iš prekybos vietų (BK 178str.) duomenų statistiką (2013m. – 2077 2014m. – 2048, 2015m. – 1734, 2016m. – 1616, 2017m. – 1595, 2018m. –1237, 2019m. – 1227, 2020m. – 1122, 2021m. – 981, 2022m. – 1448, 2023m. – 1277) galima matyti, kad skaičiai kiekvienais metais išlieka stabilūs. Nežymų sumažėjimą

galima pastebėti 2020-2021 metais, tačiau tuo metu Lietuvoje vyravo karantinas ir didžioji dauguma mažmenininkų vadovujamų įmonių buvo uždarytos ir tuo laikotarpiu neveikė.

Kaip buvo galima suprasti iš Lietuvos teisinio reglamentavimo – atskiro įstatymo ar straipsnio reglamentuojančio vagystes iš parduotuvių nėra – dažniausiai yra taikoma ANK arba BK numatyta tvarka atsižvelgiant į padarytos žalos dydį. Tačiau yra Europos ir kitų pasaulio valstybių, kur vagystės iš parduotuvių (angl. Shoplifting) apibrėžiamos atskiru įstatymu.

Bendrame kontekste išsiskiria dvi šalys – Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Jungtinėse Karalystėse – šių šalių įstatymuose vagystė iš parduotuvės, kaip nusikalstama veika, yra įvirtinta kaip atskiras arba papildomas vagystės apibrėžimo reglamentavimas. JAV kiekviena valstija turi savo atskirą įstatymą vagystėms iš parduotuvių – skiriasi vagysčių ir bausmių dydžiai bei mastai (NASP 2010). Pavyzdžiui Kalifornijos valstija BK 495.5 dalyje vagystes iš parduotuvių įvardina, kaip atskirą nusižengimą. Paimto turto vertė turi būti 950 dolerių arba mažesnė. Tokia veika įvardijama kaip baudžiamasis nusižengimas ir teismui pripažinus kaltinamąjį kaltu, jam grėsia laisvės atėmimas iki 6 mėnesių, arba 1000 dolerių bauda, arba abu kartu (CA Penal Code). Kalbant apie Naująjį Džersį – valstija turi labai išsamų statutą dėl vagysčių iš parduotuvių. Jame yra nurodytos kelios nusižengimų ir nusikaltimų versijos. Tai pat, jeigu pavogtų daiktų vertė mažesnė nei 200 dolerių, skiriama 10 dienų viešųjų darbų arba laisvės atėmimas iki 6 mėnesių. Jei vertė siekia 200-500 dolerių, tai įvardinama sunkiu nusikaltimu ir gali grėsti 18 mėnesių laisvės atėmimo bausmė arba 10 tūkstančių dolerių bauda (The New Jersey Code of Criminal Justice, 2c:20-11b). Australijoje, kaip ir JAV, bausmė už vagystę iš parduotuvių priklauso nuo kelių veiksnių, bet daugeliu atvejų vagysčių iš parduotuvių nusikaltimai sprendžiami pagal valstybės ar teritorijos įstatymus, nes su vagystėmis susijusius veikas pirmiausia reglamentuoja valstybės ir teritorijos įstatymai (Dahlstrom 2022). Jungtinėje Karalystėje vadovujamasi keliais įstatymų rinkiniais: vagystės iš parduotuvių padaryta žala viršija 200 svarų – vagysčių įstatymu 1968 (angl. Theft Act 1968.), jei neviršija 200 svarų – Antisocialaus elgesio, nusikalstamumo ir tvarkos įstatymu 2014 (angl. *Anti-Social Behaviour, Crime and Policing Act 2014*) (The Sentencing Council 2010).

Daugelio kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose vagystė yra apibrėžiama panašiai kaip Lietuvoje. Prancūzijoje pagal BK 311-1 straipsnį – vagystė, tai neteisėtas svetimo turto pasisavinimas (Criminal Code of the French Republic) ir vagystės iš parduotuvių nėra laikomos specifiniais nusikaltimais. Atsižvelgiant į aplinkybes, tai priskiriama paprastajai vagystei arba vagystei sunkinančiomis aplinkybėmis bei įvykdžius tokio pobūdžio nusikaltimą galima grėsia laisvės atėmimas ir bauda, priklausomai nuo pasisavintų prekių vertės. Tai pat, jeigu prekių vertė mažesnė nei 300 eurų, prekių savininkai turi teisę reikalauti grąžinti pavogtas prekes ir sumokėti atitinkamą kompensaciją (Criminal Code of the French Republic 311-3-1 straipsnis). Lenkijoje vagystės

apibrėžiamos pagal BK 278 straipsnį – svetimo turto užvaldymas, turint tikslą pasisavinti (Criminal Code of the Republic of Poland), tačiau, tai pat, nėra išskirta atskiro įstatymo dėl vagysčių iš parduotuvių. Viskas priklauso nuo pagrobtų daiktų vertės – ar asmuo bus kaltinamas padaręs nusikaltimą ar nusižengimą. Jei kaltinamasis padarė nusikaltimą – asmeniui grėsia laisvės atėmimas nuo 3 mėnesių iki 5 metų, jei asmuo padarė nusižengimą – bauda, laisvės apribojimas arba laisvės atėmimas iki vienerių metų (Criminal Code of the Republic of Poland 278 straipsnis). Japonijoje vagystės iš parduotuvių yra nemaža problema vyraujanti tarp visuomenės narių. Pagal šalies įtvirtintą BK 235 straipsnį, vagystė – svetimo turto pagrobimas (The penal code of Japan). Už įvykdytą vagystę kaltinamajam gali būti paskirtas laisvės atėmimas iki 10 metų arba bauda iki 500 tūkstančių jenių (The penal code of Japan 235 straipsnis) (apytiksliai 3000eur.). Asmuo sugautas įvykio vietoje Japonijoje bus iš karto patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, dažniausiai Japonijos policija gali toleruoti pirmąjį asmens nusižengimą, tačiau jeigu užsienietis asmuo buvo sugautas pirmą kartą Japonijoje įvykdęs tokį nusikaltimą – bus baudžiamas lyg tai būtų ne pirmas jo padarytas nusižengimas ar nusikaltimas (JISTEC 2008).

Iš skirtingų šalių vagystės apibrėžimų galima matyti, kad vienos šalys kriminalizuojant veiką taiko objektyviusius požymius, tokius kaip dalykas, būdas, veika; o kitos šalys prie objektyviųjų požymių kartu taiko ir subjektyviusius požymius, tokius kaip tikslas ir motyvas (Vosyliūtė, Milinis 2020).

I.2. Vagysčių aiškinimas kriminologijos teorijose

Teisėkūroje vagystės buvo įvardintos kaip kilnojamas turtas, pasisavintas/pagrobtas asmens, neturinčio į tai jokių teisių – visa koncentracija yra į pasisavintą ir/ar dingusį daiktą. Tačiau labai svarbu suprasti ir sužinoti daugiau apie patį asmenį, kuris visose šiose vagysčių situacijose yra pagrindinis įtariamasis. Nors tam tikrose šalyse nusikalstama veika apibrėžiame ne vien per objektyviusius požymius, bet kartu ir įvardinami subjektyvieji požymiai ir yra atskleistas vagystės motyvas ir tikslas, tačiau pačio įtariamojo ir kaltinamojo nėra bandomas suprasti. Todėl analizuojant vagystes iš parduotuvių per kriminologinių teorijų perspektyvas yra atsižvelgiama ir į patį asmenį: siekiama suprasti jo elgesį, nusižengimo priežastingumą, remiantis išskirtais teorijų aspektais.

Rutininės veiklos teorijoje teigiama, kad nusikaltimai įvyksta kai trys nusikaltimo elementai sutampa tame pačiame laike ir erdvėje: motyvuotas nusikaltėlis, tinkamas taikyns ir apsaugos nebuvimas (Cohen Felson 1979). Per šios teorijos rėmus galima pažvelgti ir į nagrinėjamą problemą – vagystes iš parduotuvių, ir kaip išvardinti elementai veikia rutininės veiklos kontekste. Motyvuotas nusikaltėlis gali būti asmens patiriantis finansinę įtampą, piktnaudžiaujantis psichiką veikiančiomis priemonėmis ar asmuo įvykdęs nusikalstamą veiką dėl įspūdžių (*angl. thrills*). Antra, tinkami tikslai,

šiuo atveju, gali būti mažmeninės prekybos įmonės, kurios taikydamos tam tikras saugumo priemones neužtikrina pilnavertiško saugumo, o pačios prekės yra lengvai prieinamos ir vertingos. Didelę įtaką turi tokie veiksniai kaip: parduotuvės salės išdėstymas, prekių demonstravimas ir pačių darbuotojų priežiūra. Trečiasis elementas – apsaugos nebuvimas: personalo trūkumas, darbuotojų nedėmesingumas ar apskirtai neveiksmingos apsaugos priemonės (Davis 2014). Be šių trijų svarbių sudedamųjų dalių, ši teorija taip pat, daro prielaidą, kad pažeidėjai rinkdamiesi tinkamus taikinius, atsižvelgia ir į prekių pobūdį (vertę, matomumą, prieinamumą ir t.t.) (Wong 2005).

Ieškant atsakymų dėl asmenų nusikalstamo elgesio R. Merton'o (1938) **įtampos teorijoje** teigiama, kad asmenys patiria įtampą ar spaudimą, kai negali teisėtomis priemonėmis pasiekti kultūroje akcentuojamų tikslų. R. Merton'as tuo metu kūręs teoriją, rėmėsi JAV visuomenės pavyzdžiu. Toje visuomenėje svarbiausia sėkmė ir materialinės gerovės siekimas, tačiau tokiems tikslams pasiekti nė visi turi vienodas galimybes. Tokie visuomenės lūkesčiai ir ribotos sėkmės galimybės gali sukelti nusivylimą ir įtampą, dėl ko galimai asmenys gali įsitraukti į nusikalstamų veikų ratą (Featherstone Deflem 2003). R. Merton'as išskyrė penkis būdus, kaip asmenys gali reaguoti į iškilusią įtampą, kitaip vadinamą Merton'o individualaus prisitaikymo tipologija (Harary 1966). Kiekvienas prisitaikymo tipas apibrėžiamas tuo, kad jis priima arba atmeta tikslus ir priima arba atmeta socialiai priimtinas priemones tikslui pasiekti (Merton 1938). Kriminologijoje svarbiausias tipas – inovacija (*angl. Innovation*). Svarbiausias tikslas – siekti materialinės gerovės – pradžioje yra stengiamasi teisėtais būdais, tačiau pastangos virsta neteisėtomis, kai pradiniai veiksmai neduoda norimų rezultatų (Williams 2012). Kalbant apie vagystes iš parduotuvių – toks asmenų poelgis galimas, kaip atsakas į patiriamą įtampą, kurią galimai sukelia nepritekliaus jausmas, socialinė nelygybė ar ekonominiai sunkumai ir dėl viso to, negalima gauti norimo materialinio turto įprastomis priemonėmis.

Paaikškinti, kodėl tam tikri asmenys daro nusikaltimus – gali **savikontrolės teorija** (Gottfredson Hirschi 1990). Teorijoje teigiama, kad asmenys nesulaukę veiksmingo auklėjimo vaikystėje – labiau nekontroliuoja savęs ir/arba nesugeba atsakyti veiksniams, kurie gali suteikti malonumą (Gottfredson 2017). Gottfredson ir Hirschi (1983) pastebėjo stiprų ryšį tarp nusikalstamo elgesio ir amžiaus, kadangi dauguma pirmąjį nusikaltimą padaro sulaukę 20 metų, ir apskritai dauguma nusikaltimų padariusių asmenų yra jaunesni nei 30 metų. Autoriai pateikė išvadą, kad vaiko raidoje kažkas paskatina jį turėti polinkį į nusikalstamumą. Tokie vaikai yra labiau linkę įsiklausyti į tiesioginius impulsus ir neatsižvelgti į tam tikras pasekmes, kurios galimai kyla dėl neteisėtų veiksnių. Tai pat, išskiriama, kad asmenys labiau linkę į impulsyvumą ir nusikalstamą elgesį, tada, kai jų savikontrolė yra žema. Tokiems asmenims trūksta atkaklumo ir jie yra linkę demonstruoti pirmenybę tiesioginiam pasitenkinimui ir visuomenės taisyklių nepaisymui. Nors kaip ir išskiriama, kad neteisėti

veiksmi atsiranda dėl savikontrolės stokos, jie būdingi ne viena nusikalstamam elgesiui, bet taip pat sukelia tokius dažnus visuomenėje pasitaikančius nusikaltimus, kaip vairavimas išgėrus, sukčiavimas ar smulkios vagystės (Gottfredson Hirschi 1990). Esant vagystėms iš parduotuvių, asmenys, kurių savikontrolė yra žema, gali turėti padidėjusį materialinių gėrybių troškimą bei sumažėjusį baimės ar kaltės jausmą, susijusį su galimomis pasekmėmis.

Remiantis **racionalaus pasirinkimo teorija**, asmenys, prieš nusprenddami užsiimti tam tikra nusikalstama veika, pasveria tikėtiną veikos naudą ir išlaidas. Teorijoje daroma prielaida, kad individai turi laisvą valią, reiškia tai, kad asmenys gali priimti sprendimus ir imtis veiksmų, remdamiesi savo racionaliais asmeniniais interesais (Beaudry-Cyr 2015). Clarke'as (1997) teigia, kad pats nusikaltimas yra tikslingas asmens elgesys, skirtas patenkinti įprastus nusikaltėlio poreikius. Taip pat, teigia, kad norint pasiekti visus iškilusius poreikius, gali prireikti priimti sprendimus ir pasirinkti, tik iškyla problema – laikas, galimybės ir pasiekiamos informacijos prieinamumas yra ribojamas. Galima sakyti, kad potencialūs vagys gali atsižvelgti į tokius veiksmus kaip norimų paimti daiktų piniginę vertę, tikimybę, kad bus sugauti ar atpažinti ir apskirtai, apie pasekmes įvykdžius tokio pobūdžio nusikaltimą. Daugumos nusižengimų ir nusikaltimų, tokių kaip vagystės iš parduotuvių atveju, prieš imdamiesi kokių nors veiksmų, asmenys priima kiekvieną pasirinkimą, pagrįstą malonumo ir pelno didinimu (Wong 2005). Šio tyrimo rėmuose racionalaus pasirinkimo teorija teigia, kad asmenys vagiantys suvokia, kad įvykdytos vagystės gaunama nauda turėtų būti didesnė už galimai patiriamas išlaidas (Cox Andrequi DINovis 1994). Asmenys atlieka analizės procesą, pagrįstą racionaliū skaičiavimu – apsversto ar iš įvykdyto nusikaltimo bus naudos bei ar tinkamas atlygis su visomis patiriamomis išlaidomis vertas rizikos (Wong 2005).

Socialinio išmokymo teorijoje, kurią pasiūlė A. Bandura (1977), teigiama, kad asmenys mokosi elgesio stebėdami, mėgdžiodami ir modeliūdami kitus socialiaime kontekste, tam įtakos gali turėti tokie veiksmi kaip dėmesys, motyvacija, emocijos ir nuostatos. Anot autoriaus, žmonės stebi elgesį tiesiogiai arba netiesiogiai sąveikaudami su kitais socialinėje erdvėje ir pan.. Teorijos pagrindas – trys pagrindinės idėjos. Pirma, asmenys gali mokytis stebėdami kitus. Antra, vedamas vidine psichine būseną, suprasti visa tai ką stebėjo. Trečia, idėja pripažįsta, kad vien dėl to, kad buvo kažkas išmokta, nereiškia, kad elgesys pasikeis. Stebėjimo mokymosi procese yra išskiriami papildomi žingsniai, kurie yra svarbūs norint pilnai įsisavinti stebimą elgesį: dėmesys, išlaikymas, atgaminimas ir motyvacija (Fryling Johnston Hayes 2011). Darbo rėmuose taikant šią teoriją galima išskirti tam tikrus pastebėjimus. Asmuo gali stebėti ir modeliuoti kitų asmenų, kurie atlieka nusikalstamą veiką, elgesį. Tai gali būti draugai, šeimos nariai, žiniasklaidoje vaizduojami žinomi žmonės ir pan.. Kai asmuo stebėdamas kitų sėkmingai atliktas vagystes, kurios nesulaukia jokių pasekmių ar griežtų bausmių – tai paskatina juos elgtis tapačiai. Taip pat, galioja ir atvirkštinis variantas, jei pastebima,

kad asmenys buvo sugauti ir nubausti – gali atgrasyti nuo tokio elgesio. Pasitaiko atveju, kai nusikalstamos veikos darymas tam tikrose visuomenėse yra normalizuojamas arba romantizuojamas – taip asmenys stengdamiesi įsilieti į tokį visuomenės sluoksnį gali pasiryžti nusikalsti (Reid et al. 2021). Be to, A. Bandura teorija pabrėžia pasitikėjimo savimi svarbą, kuo daugiau asmuo savimi pasitiki, tuo didesnė tikimybė, kad bus labiau linkęs dalyvauti nusikalstamose veiklose (Bandura 1977).

Nei vienas gimęs asmuo neturi nusikaltėlio ypatybių, jis tampa deviantu tada, kai jį taip pradeda vadinti likusi visuomenė (Becker 1963). Kiekvienoje visuomenėje yra nusistovėjusios bendros normos ir nuostatos, kurių laikosi dauguma bendruomenės narių, o kai jos yra peržengiamos, vieno individo, su tam tikra veika – ją įvykdantis asmuo tampa nusikaltėliu – taip žmogui „užklijuojama“ etiketė. Būtent **etikečių klįjavimo teorija** (1963) teigia, kad individų elgesį gali nulemti terminai, kuriais jie yra apibūdinami ar klasifikuojami. Dauguma žmonių suteikdami kitiems kažkokią etiketę gali net nepagalvoti, kad tai asmenį dar labiau paskatins nusižengti visuomenės įprastoms normoms. Svarbiausia suprasti, kad neigiama kitų reakcija į tam tikrą elgesį yra pagrindinė priežastis, dėl kurios toks elgesys vadinamas nusikalstamu arba deviantiniu (Skaggs, Lynn 2024). Pasak Becker (1963), žmogaus elgesį galima suskirstyti į keturias kategorijas: melagingai apkaltintas, prisitaikęs, slaptas nukrypimas ir grynas deviantas. Melagingai apkaltintas elgesys traktuojamas tada, kai aplinkiniai mano, jog asmuo nesilaiko taisyklių, bet taip iš tikrųjų nėra. Prisitaikęs – toks elgesys, kai yra elgiamasi pagal taisykles, paklūstama joms ir tai nėra suvokiama kaip deviantinis elgesys. Slaptasis nukrypimas – elgesys, kai asmuo nepaklūsta normoms ir taisyklėms, tačiau jo veiksmai visuomenėje nėra pastebimi ir suvokiami. Bei grynas deviantas – asmuo kuris nepaklūsta taisyklėms, bet ir tarp visuomenės normų suprantama, kad jis pažeidė nusistovėjusias visuomenės normas (Abastillas, Michael, Smith 2020). Kalbant apie vagystes iš parduotuvių – asmenims gali būti suteikiama viena ar kita etiketė per tam tikrus aspektus, kurie paskatintų žmogų elgtis priešingai nei jis iš tikrųjų turėtų.

Nagrinėdami vagystes iš parduotuvių per šias kriminologines teorijas politikos formuotojai, mokslininkai ir teisėsauga gali visapusiškai suprasti veiksnius, lemiančius tokio nusikalstamo elgesio formą. Teorijų taikymas, gali suteikti vertingų idėjų apie pagrindines priežastis, motyvus vykdomų nusikalstamų veikų.

I.3. Vagysčių iš parduotuvių praktika užsienio šalyse

Iš ankstesnio skyriaus, kuriame pristatyta vagystės samprata teisėkūroje, galima pastebėti, kad išsiskiria dvi šalys, kuriose į smulkias vagystes, o ypač į vagystes iš parduotuvių, žiūrima labai rimtai. Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV) ir Jungtinė Karalystė (toliau – JK) – dvi šalys, kuriose

atsakingi asmenys bando ieškoti: pirma, vagysčių iš parduotuvių problemos priežasčių; antra, vagysčių iš parduotuvių problemos mažinimo ir sprendimo būdų. Abi šalys vagysčių iš parduotuvių padidėjusį atvejų skaičių pastebėjo po karantino (Picon 2021; Liversedge 2023) – tuo metu šalyse pasklido sąvoka – vagysčių iš parduotuvių epidemija (angl. *shoplifting epidemic*). Prasidėjus epidemijai padažnėjo ir organizuotų nusikaltimų. Tiek JK, tiek JAV dauguma mažmenininkų koncentravosi į organizuotų nusikaltimų specifiką susijusią su vagystėmis iš parduotuvių. JK buvęs parlamento narys Archie Norman teigė, kad mažmeninėje prekyboje nusikalstamumo augimą lėmė pasiturinčių asmenų naudojama „penkių pirštų nuolaida“ (angl. *a five-finger discount*) (Wills 2024). „Penkių pirštų nuolaida“ tai idioma, kurios reikšmė – prekių paėmimas iš parduotuvės už jas nesumokėjus. Ši frazė naudojama nuo XX amžiaus vidurio apibūdinti smulkių vagysčių pobūdį, ypač vagystes iš parduotuvių (LanGeek Dictionary).

Vagystės iš parduotuvių labiausiai paplitęs nusizengimas, kuris gali turėti didelės įtakos ne vien mažmeninių parduotuvių pelnui, bet taip pat ir aplinkiniams. Užsienio praktika rodo, kad yra bandoma visomis priemonėmis rasti priežastis ir sprendimo būdus, norint sumažinti tokios problemos mastą. Australija dar viena šalis, kuri susiduria su vagysčių iš parduotuvių vyraujančia problema. Potencialaus vagies profilio apibūdinti neįmanoma, todėl atpažinti ir sustabdyti tokį asmenį yra taip pat sunku. Pagrindinės kategorijos, kurias išskyrė Australijos Kriminologijos institutas (VITAG 2017) – septynios skirtingos vagių grupės. Pirmoji – profesionalas. Viena iš sunkiausiai pastebimų asmenų, dažniausiai taikosi į populiariausias prekes bei turinčias didelę perpardavimo vertę. Antroji – oportunistas. Naudojasi tam tikromis taktikomis, vogimo paskata bus netinkamai apsaugotos ar prižiūrimos prekės. Tokie asmenys dažnai būna nuolatiniai parduotuvių klientai. Trečioji – nepasiturintys. Asmenys vagiantys iš parduotuvių dėl nepalankios socialinės ekonominės padėties. Ketvirtoji – narkotikus vartojantis asmuo. Tokio asmens vagystė turi tikslą – pavogtus daiktus perparduoti, kad galėtų įsigyti narkotinių medžiagų. Penktoji – jaudulio ieškotojas. Ieškantis azarto, linkęs vogti iš užgaidos, dažniausiai į šią kategoriją patenka paaugliai. Šeštoji – kleptomanas. Asmuo vagia prievarta ir dažniausiai mažos vertės daiktus. Septintoji – išsiblaškęs. Asmuo įvykdys vagystę, tačiau tai bus netyčinė ir įvykdyta dėl neplanuotos situacijos ar asmens būsenos. Pažeidėjai gali būti pagyvenę asmenys, tėvai, kurių dėmesį išblaško maži vaikai.

Potencialaus vagies pristatytos kategorijos nėra pagrindiniai rodmenys, kurie padėtų atpažinti potencialų pažeidėją, todėl Naujojo Pietų Velso (Australija) vyriausybė (toliau – NSV) bei JK policija, išskyrė pagrindinius požymius, kuriais gali pasižymėti potencialus vagis (Crime Prevention NSW; West Yorkshire Police 2023):

1. Asmuo nevalingai ir daugiau laiko stebi pardavėjas bei kasininkę nei pats ieško reikalingų daiktų;

2. Pirkėjo žvilgsnis nežiūri į turimus daiktus rankoje, o vietoje to ieško aplinkui darbuotojų;
3. Dažnai asmuo užaina į parduotuvę tik apsižiūrėti, bet nieko niekad neperka;
4. Apranga gali neatitikti sezono meto: šiltu metu – paltai, kurie tuo metu tikrai nėra reikalingi;
5. Kūno kalba – atrodo neįprastai nervingi bei renkasi atsitiktinius daiktus neturėdami jokio tikslo;
6. Po pačią parduotuvę vaikšto trumpais ir nenatūraliais žingsniais, kurie gali reikšti, kad kažkur slepia jau pavogtus daiktus;
7. Į parduotuvę užėję asmenys su dideliais krepšiais;
8. Eidamas į persirengimo kabiną su keliais daiktais – iš jos išeiti su mažesniu kiekiu arba nė vienu;
9. Parduotuvėje užaina ne po vieną, o grupelėmis – papildomi asmenys gali atitraukti darbuotojų dėmesį nuo stebimų asmenų.

NSV vyriausybės kuriama strategija, siekiama geriau suprasti vyraujančias problemas bei taikyti gautas žinias užkertant kelią plintantiems nusikaltimams (Crime Prevention NSW). Vagystės iš parduotuvių atlikimo būdai yra įvairūs ir sumanūs, per metų praktikas bandant sumažinti problemą JK policija išskyrė metodus kaip gali būti atlikta vagystė. Paslėpimas – dažniausiai taikomas metodas, asmenys stengsis paslėpti daiktus tokiose vietose, kad išeidami iš parduotuvės nepatrauktų darbuotojų dėmesio. Išblaškymas – asmenys atėję su intencija pavogti daiktų gali nukreipti darbuotojų dėmesį paprašydami pagalbos, kad darbuotojos dėmesys nukryptų arba atėjus į parduotuvę keliems asmenims – lengviau vienam atitraukti dėmesį, kol kiti savinasi daiktus iš parduotuvės. „Griebk ir eik“ – pažeidėjai naudojami darbuotojų lėta reakcija ir netikėtumu, kai eidamas greitai ir efektyviai pasiima daiktus nepastebint aplinkiniams. Bei vienas iš sumanesnių – sukčiavimo metodas. Asmenys pakeis kainų etiketes į mažesnės sumos kainą, taip bandydamas nusipirkti už mažesnę kainą nei originaliai kainuoja (West Yorkshire Police 2023).

Vagysčių veiksniai ir problemos sprendimo būdai

Socialiniai mokslininkai ieško prielaidų – psichologinių ir socialinių veiksnių, kurie galėtų pasakyti tokio pobūdžio vagyčių motyvus, atrastų tinkamas prevencijos strategijas, o mažmenininkai ieško būdų kaip sutrukdyti tokioms vagystėms įvykti ir išsaugoti parduotuvės pelną (Farmer, Dawson 2017). Vagystės iš parduotuvių vienas iš pagrindinių nusikalstamų veikų Jungtinėse Amerikos Valstijose (Perlman, Ozinci 2014), todėl yra atlikta nemažai tyrimų bandančių suprasti šio fenomeno egzistavimą ir taip pat, kartu yra ieškoma būdų kaip užkirsti kelią tokio pobūdžio veikoms.

Vienas iš pagrindinių straipsnių, šiame darbe, kuris suteikė pagrindą, pažiūrėti į šią problemą per profesinį diskursą – profesorių J. Forbes Farmer ir Jean Dawson (2017) atliktas tyrimas.

Atlikdami tyrimus su kolegijos studentais, siekė patikrinti, kiek klasikinių kriminologijos teorijų prielaidų pasiteisina. Tyrimui atlikti autoriai pritaikė penkias kriminologines teorijas. Pirmos dvi teorijos yra susijusios su mokymusi: pirmoji, E. Sutherland'o diferencijuotos asociacijos teorija, ir antroji – Sykes'o ir Matz'os neutralizacijos teorija. Trečioji teorija – Gottfredson'o ir Hirschi – savikontrolės teorija. Bei dvi paskutinės teorijos – Cornish'o ir Clarke'o racionalaus pasirinkimo teorija ir Cohen'o ir Felson'o rutininės veiklos teorija. Atliekat tyrimą buvo naudojamas dvi klausimyno versijos. Pirmą versiją buvo asmenims, kurie nebuvo nė karto įvykdę vagystės (buvo tiriamas jų suvokimas, kodėl žmonės vagia iš parduotuvių), antroji versija – asmenys įvykdę vagystes vieną ar kelis kartus. Atlikus tyrimą – dalis teigė, kad nė karto nebuvo įvykdę vagystės iš parduotuvių, likusieji prisipažino, kad buvo nelegaliai pasiėmę daiktų iš parduotuvės, o iš šios dalies, tai pat, daugiau nei pusę buvo sugauti įvykio vietoje. Apibendrinus gautus rezultatus, autoriai išsiaiškino tai: kad anksčiau pristatytų teorijų teiginiai ne visada atspindi realybę. Tarp trijų teorijų (socialinio mokymosi, socialinės kontrolės, rutininės veiklos teorijos) ir gautų rezultatų buvo galima išžvelgti panašumų, tačiau tie panašumai buvo tik tam tikruose atskiruose elementuose. Neutralizacijos teorija nepaaiškino atlikto tyrimo gautų rezultatų, tik pateikė išvadas, kad kaltės neutralizuoti negalima. Kalbant apie racionalaus pasirinkimo ir savikontrolės teorijas – tyrimo dalyviai teigė, kad nusikaltimą vykdė tik „iš reikalo“ – reikėjo pinigų narkotikams, gražinti skolas: „*Aš vogiau, <...>, kad galėčiau gauti pinigų narkotikams. Nustojus vartoti pasibaigė ir vagystės. Niekada nebuvo sugautas. Vogiau tik tai, kas davė didžiausią naudą, <...>*“ (p. 15). Tai pat, Farmer ir Dawson, pateikė išvadas, kad norint sumažinti vagysčių iš parduotuvių skaičių, reikia stengtis, kad potencialus pažeidėjas eidamas į parduotuvę aiškiai suprastų kokia bausmė gresia, už nelegalią veiką. Bei turi būti siekiama, kad žmogus suvoktų savo veiksmų riziką, todėl teismai ir įstatymų leidėjai turėtų užtikrinti, kad bausmė būtų proporcinga nusikaltimui, greitai, aiški ir skelbiama viešai. Be to, turėtų būti laikomasi atgrasymo principo – nuolatinis dėmesys skiriantis „apsunkinti“ vagystes. Autoriai pabrėžė, kad negalima pamiršti moralinio vadovavimo, mokymo kas yra teisinga ir neteisinga. Tėvai šiuolaikinėje visuomenėje turėtų atlikti mokyklos, bažnyčios, policijos ir teismų vaidmenį savo vaikams (Farmer, Dawson 2017).

Remdamiesi rutininės veiklos teorija, JAV autorių komanda (Lee et al. 2018), atliko tyrimą, kurio metu buvo siekta suprasti asmenų nuomonę dėl mažmeninės prekybos produktų, gautų iš vagysčių, tinkamumo, kartu įtraukiant ir šiuolaikines technologijas: socialinius tinklus bei prekyvietes internete. Buvo analizuojamas pažeidėjų suvokimas apie būsimą daikto tolimesnį panaudojimą, atsižvelgiant į prekės vertę, inerciją, matomumą ir prieinamumą, būtent internete. Taip pat, darbe buvo nagrinėta, kaip internete sklindanti informacija apie daikto disponavimą ir panaudojimą gali veikti parduotuvių vagių sprendimus. Buvo atlikta apklausa su 57 asmenimis, kurie

įvardinami kaip „vagys“ (asmenys pagauti įvykio vietoje) bei su keliais ekspertais. Tyrimas pateikė įrodymų, patvirtinančių teiginį: kad „*vagystės iš parduotuvių reikalauja tam tikrų komunikacijos procesų prieš ir po vagystės*“ – tiek pasirenkant tikslą, tiek jį realizuojant kitur. Rezultatai atskleidė, kad tyrimo imtyje esantys pažeidėjai nustatė, kad daikto vertė ir vagystės iš parduotuvės paprastumas buvo svarbiausi veiksniai, svarstant apie prekę, kaip tinkamą taikinį ateityje. Tai pat, empiriniai rezultatai patvirtino, kad asmuo pasirinkęs daiktą, kurį mąsto pavogti, pirma apie jį pasidomės internete, sužinos jo vertę, tinkamumą ir kitas reikalingas savybes, ir jeigu išsiaiškina, kad pasirinktas daiktas ateityje nebus naudingas ir/ar vertingas – atsisakys idėjos jį vogti (Lee et al. 2018).

Atlikti tyrimai siekiant surasti tinkamas prevencijos priemones mažinant vyraujančią problemą. Vienas iš prevencijos įrankių – atgrasymo principas. Dauguma teigia, kad turėtų būti skirtas dėmesys užtikrinantis saugumą ir apsunkinantis vagims pasisavinti daiktus nesusimokėjus – veidrodžių, kamerų įrengimas, investavimas į saugumo įmones, kurios galėtų parūpinti ne vien apsaugą naktį (signalizaciją), tačiau ir dienos metus budėtų atsakingas asmuo (apsauginis), užtikrinantis tiek darbuotojų saugumą, tiek „apsaugą“ nuo vagysčių. Šiuolaikinis pasaulis yra tapatinamas su technologijų amžiumi, todėl visai nenuostabu, kad vien fizinio žmogaus saugoti turtą neužtenka, todėl ir mokslininkai bando surasti papildomų priemonių, kaip pagerinti saugumo ir prevencijos klausimą vagysčių iš parduotuvių problemos sprendimui. Malaizijos universiteto mokslininkai mažmeninėms parduotuvėms siūlo įdiegti IRIS (Intelligent Responsive Response System) saugumo sistemą (Zahari, Zaaba 2017). Ši sistema būtų naudojama kaip nusikaltimų prevencijos įrankis, kurios veikimo principas – naudojant stebėjimo kameras, vaizdo apdorojimo technologijas ir biometrinį metodą – iš anksto (prieš tariamą įvykį) nustatyti įtartina žmogaus elgesį, kurį kompiuterizuota sistema traktuotų kaip kėsimąsi įvykdyti vagystę. Atpažinus visus reikiamus galimo asmens bruožus (veido atpažinimo sistema, kūno kalba ir pan.), sistema įspėtų parduotuvės savininką (arba darbuotoją tuo metu dirbantį prie kasos) parodydama įspėjimą kompiuteryje. Norint suprasti apsaugos sistemų reikalingumą bei naujos sistemos (IRIS) tobulinimą ir pateikimą viešajai rinkai, autoriai atliko interviu su mažmeninės prekybos parduotuvių savininkais Malaizijoje. Buvo užduodami su saugumo problema susiję klausimai. Gauti apklausos rezultatai atskleidė, kad beveik visi asmenys savo parduotuvėse naudoja apsaugos sistemas, o pagrindinė įvardinta – stebėjimo kamerų sistema, tačiau paklausus ar pasitaiko vagysčių parduotuvėse, jie patvirtino, kad problema niekur nedingo, tačiau sumažėjo. Atliekant interviu mokslininkai norėjo parodyti tai, kad nors ir yra įdiegtos tam tikros saugumo priemonės, tačiau dažniausiai apie vagystes yra sužinoma tik jau po įvykusios vagystės ir kai nėra galimybės tuo pačiu metu sugauti vagį. Todėl, jų siūloma sisteminė programa IRIS būtų koncentruota būtent į „prieš“ laikotarpį. Jų kuriama programa turėtų būti

veiksmingesnis prevencijos įrankis palyginus su kitais esamais įrankiais, kadangi galėtų atskirti potencialų pažeidėją dar prieš įvykstant vagystei iš parduotuvės (Zahari, Zaaba 2017).

Sekantį prevencijos įrankį būtų galima laikyti morale. Moralė – kiekvieno asmens sąmonės sprendimas apie savo poelgių vertę – normų, įstatymų bei nuostatų ir veiksmų vadovavimasis (Wood, 1990). Nuo pat mažens vaikai yra mokomi tam tikrų vertybių, kad užaugę turėtų tinkamą „žinių bagažą“ siekti gyvenimo prasmės. Pradinis indėlis vaikams turėtų būti tėvų mokymas ir jų supažindinimas su aplink supančiu pasauliu bei visuomenei priimtinomis normomis. Nuo mažens turėtų būti aiškinama ir mokoma, kas yra gerai ir, kas yra blogai, kaip elgtis yra tinkama, o kaip ne. Tačiau, ne visada galimybės leidžia vaikams užtikrinti pilnavertę vaikystę arba ne visada tėvai sugeba vaikams įdiegti visuomenei priimtinas normas – taip vaikai tampa deviantais ir vykdo nusikalstamas veikas. Ne išimtis ir kalbant apie vagystes iš parduotuvių. Ši vagysčių atšaka viena iš labiausiai paplitusių nusikalstamų veikų ir yra tipiškas nepilnamečių nusikaltimų pavyzdys (Hirtenlehner et al. 2014a). Tikėtina, kad didelė asmenų dalis, atliekančių vagystes iš parduotuvių, yra paaugliai. Belgų mokslininkai (De Buck Lieven, Pauwels 2019) atkreipę dėmesį į vagysčių iš parduotuvių problemą, susikoncentravo ties nepilnamečiais asmenimis. Autoriai atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama iširti tiesioginį trijų nusikaltimų aspektų (mokykla, šeima ir ekologinis kontekstas) poveikį Belgijos paauglių ketinimui vogti iš parduotuvės. Rezultatai parodė, kad poveikis trijuose aspektuose ir jų vystymosi stadijose turi nepriklausomą ir tiesioginį poveikį moralės normoms, numatomai gėdai ir savikontrolei. Tai pat, autoriai teigia, kad socialiai palankios moralės normos yra tas kintamasis, kuris turi didžiausią įtaką tikimybei, kad įvyks vagystės iš parduotuvės. Be to, mokslininkai teigia, kad kuo didesnis ne kriminogeninių sąlygų poveikio lygis, tuo didesnė tikimybė, kad paaugliai įsisavins moralines normas, ir tuo mažiau jie bus linkę toliau atlikti tokio pobūdžio nusikaltimus. Ne kartą buvo įrodyta, kad tėvų ir vaikų santykiai šeimoje, mokytojo ir mokinio santykiai mokykloje, turi rimtų pasekmių socializacijos procesui, ypač vaikų doriniam ugdymui ir tolesniam doroviniam ugdymui, emocijoms ir savikontrolės ugdymui (De Buck Lieven, Pauwels 2019). Taigi, moralė – dar vienas įrankis užtikrinantis tinkamą prevenciją – nuo pat mažens vaikus būtina supažindinti su visuomenei palankiomis normomis ir užtikrinti, kad vaiko aplinka padės tas normas įgyvendinti.

II. ETNOGRAFINIS TYRIMAS DĖVĖTŲ DRABUŽIŲ PARDUOTUVĖJE „HUMANA“

Šiame skyriuje pristatoma dėvėtų drabužių parduotuvės „Humana“ veiklos koncepcija. Aptariamas atliktas etnografinis tyrimas, jo metodologija, gauti rezultatai bei pateikiami siūlymai kaip mažinti vagysčių atvejus dėvėtų drabužių parduotuvėje.

II.1. Dėvėtų drabužių parduotuvė „Humana“ koncepcija

„Humana People to People Baltic“ Lietuvoje buvo įkurta 1998 metų pradžioje. Šios įstaigos siekis – sukuriant organizaciją, rinkti lėšas ir remti neturtingų pasaulio šalių gyventojus. Būtent šiam tikslui įgyvendinti plečiamas ir nuolat tobulinimas tinklas dėvėtais drabužiais, o gautas pelnas yra skiriamas skurdžių šalių organizacijų darnaus vystymosi projektams. Vilniuje, tų pačių metų (1998m.) rudenį tai pat buvo atidarytas drabužių bei tekstilės gaminių rūšiavimo centras. Gerai startavusi organizacija tapo viena iš didžiausių dėvėtų drabužių pardavėjų Lietuvoje. 2018m. „Humana People to People Baltic“ rėmė daugiau nei 130 tvarios partnerystės projektų 17-oje pasaulio šalių. Augant remiančiųjų skaičiui, didėjo ir organizacijos veiklų apimtis, todėl 2019m. „Humana Baltic“ atsiskyrė, nuo prekybos dėvėtais drabužiais verslo įkurdama atskirą įmonę „Humana LT“ (Humana Baltic)

Nuo 2019m. pradėjo veikti nauja „dukterinė“ įmonė – „Humana LT“. Tai plačiai žinomas parduotuvių tinklas, kuriame galima nebrangiai įsigyti vintažinių ir stilingų dėvėtų drabužių. Įmonė gyvuoja daugiau nei 20 metų, per šį laikotarpį – ji tapo nebrangios mados lyderiais bei tvaraus ir ekologiško vartojimo simboliu. Visos Lietuvos mastu, šios įmonės dėvėtų drabužių parduotuvių yra nemenkas skaičius ir vis kasmet yra atidaromos naujos tinklo parduotuvės. Pačios parduotuvės turi skirtingus prekybos ciklus. Didžiuosiuose miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Utenoje ir Panevėžyje – ciklas yra penkių savaitių laikotarpio (kartais gali būti ir šešių savaitių, priklausomai nuo kasmetinių šventinių dienų). Mažuosiuose Lietuvos miestuose bei Naujoje Vilnioje „Humana“ parduotuvės turi dviejų savaitių ciklą. Kiekvieną ciklo savaitę „Humana“ parduotuvėse kainos mažėja, taip dažnai galima rasti daiktų už itin mažas kainas (Humana LT).

II.2. Metodologija

Vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių yra gan sunkiai tyrinėjamas reiškinys. Norint pamatyti ir suprasti, kokia tai yra opi problema prekybininkams ir likusiai visuomenei, atliekant tyrimą naudingiausias yra etnografinio metodo taikymas. Taikant šį metodą galima suprasti socialinius reiškinius „iš vidaus“. Stebint ir dalyvaujant tam tikroje veikloje, kalbant su žmonėmis įvykio vietose ir bendrai renkant medžiagą (nuo statistikos iki vaizdinių įrašų) galime ugdyti socialinio konteksto supratimą (Brewer 2000). Daugiausia informacijos gaunama tiesiogiai iš objekto, kuris yra svarbiausia tyrimo dalis. Derinant metodus, tokius kaip stebėjimas ir interviu, galima susidaryti išsamesnį tiriamosios bendruomenės vaizdą bei egzistuojančio reiškinio esmę. Atliekant tyrimą reikalaujama, kad tyrėjas būtų visiškai pasinėręs į tiriamąją bendruomenę – tyrimo objekto kultūrą, kasdieninį gyvenimą ir visus kitus svarbius susijusius aspektus.

Magistrinio darbo autorė etnografinį tyrimą atliko pati, savo darbo vietoje. Stebėjo aplinką, įvykius (vagystes), įtariamų pažeidėjų elgesį ir veiksmus, taip pat, atsižvelgė į darbuotojų elgesį ir atliekamus veiksmus bei stengėsi rasti būdų ir idėjų, kaip šios problemos mastą būtų galima sumažinti. Tyrėja tyrime atliko du vaidmenis, pirmasis – aplinkos, bendruomenės ir visko, kas susiję su tyrimo lauku iš tam tikro „taško“ stebėjimas – stebėtojo. Antrasis vaidmuo – dalyvio – pati įsitraukė į stebimos bendruomenės gyvenimą. Tyrėjos trečiasis vaidmuo atsirado jau tyrimo atlikimo eigoje pakeitus kvalifikacines pareigas ir perėjus į administracijos skyrių, tačiau tyrimo objektas nepakito. Tyrimo atlikimo laikotarpis truko vienerius su puse metų.

Stebėjimu, buvo siekiama išanalizuoti aplinką, konkrečiai dėvėtų drabužių parduotuvės „Humana“ (vienos pasirinktinai parduotuvės) parduotuvės planą, tai pat, atkreiptas dėmesys į esamas prevencijos priemones (veidrodžius, kameras ir pan.). Siekiama atrasti akląsias parduotuvės vietas, kuriose dažniausiai galimai yra įvykdomos vagystės. Antra, buvo analizuojama pažeidėjų charakteristika – lytis, amžius, išvaizda bei asmenų kiekis. Trečia, stengiamasi išsiaiškinti pažeidėjų strategijas – kokiais būdais yra pasisavinami daiktai, ar veikia pastebimai, slapta ir pan.. Ketvirta, žvelgiama, kaip pažeidėjai reaguoja sugavus įvykio vietoje su faktiniais įkalčiais. Penkta, analizuojami darbuotojų veiksmai ir reakcijos skirtingose situacijose.

Atlikus aplinkos ir situacijų stebėjimą, vėliau buvo atlikti pusiau struktūruoti interviu su parduotuvės personalu. Šių interviu tikslas – sužinoti papildomos informacijos iš ilgiau dirbančių darbuotojų ir parduotuvės direktorės. Gauti papildomi duomenys padėjo geriau suprasti parduotuvės politiką ir tvarką bei užpildyti gautų rezultatų, iš lauko tyrimo, spragas, kad apibendrinimas bei pateiktos išvados ir rekomendacijos būtų naudingos.

Trečiasis tyrėjos vaidmuo atsiradęs tyrimo eigoje padėjo tiksliau suprasti parduotuvės politiką bei esamą tvarką. Administraciniame skyriuje buvo galima pažvelgti į tam tikrus aspektus per kitą objektyvo pusę.

Tyrimo atlikimo vieta: Tyrimas buvo atliekamas Vilniuje, vienoje iš „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvių. Parduotuvė – viename iš pagrindinių Vilniaus mikrorajonų. Dėvėtų drabužių parduotuvė yra strategiškai patogioje Vilniaus vietoje: arti miesto centro, parduotuvės teritorija ribojasi su valstybine įstaiga, tai pat, su turgumi bei specializuota gėrimų parduotuve. Šalia esantis turgus yra unikalus ir beveik pačiame miesto centre. Tai pat, netoliese yra įsikūrusi romų bendruomenė, kurios dalis čia gyvena nuo seniau, kita dalis atkelta panaikinus Kirtimų (Vilniaus) Taborą. Aplink parduotuvę, yra nemažai gyvenamųjų namų, autobusų stotelių ir parduotuvių. Asmenys, kurie dažnai lankosi dėvėtų drabužių parduotuvėje „Humana“ – priklauso labai įvairioms bendruomenėms (nuo aplinkinių namų gyventojų iki asocialių žmonių).

Tyrimo eiga: Pirma, stebėjimas – darbuotojų veiksmų, asmenų, kurie ateina apsipirkti, potencialių pažeidėjų „ieškojimas“ bei dalyvavimas įvairiuose įvykiuose, kurie susiję su vagystėmis parduotuvėje. Antra, stebint bandoma kalbinti sugautus asmenis vagystės vietoje, tai pat, užduodami klausimai darbuotojoms, stengiantis sužinoti kuo daugiau detalių apie vieną ar kitą įvykį. Atliekami pusiau struktūruoti interviu su parduotuvės darbuotojais bei vadovu. Analizuojami gauti rezultatai iš atlikto lauko tyrimo ir pusiau struktūruotų interviu – gauta informacija padėjo geriau suprasti esamą situaciją. Pateikiant gautus rezultatus, tai pat, siekiama pateikti tam tikras idėjas (rekomendacinio pobūdžio), kaip būtų galima sumažinti vagystes dėvėtų drabužių parduotuvėse.

Tyrimo atranka: Tyrimo atlikimo metu atranka vykdoma tikslingai. Atrinkti asmenys, tik tie kurie parduotuvėje dirba ilgiau nei 5 metus.

Tyrimo imtis: Atlikti pusiau struktūruoti interviu su keturiomis darbuotojomis ir parduotuvės direktore. Darbuotojų – pardavėjų – darbo stažas parduotuvėje 5 – 17 metų, direktorės bendrai įmonėje darbo stažas – 22 metai (4 metai parduotuvės pardavėjos pareigose, 18 metų parduotuvės direktorės pareigose). Mažas imties dydis buvo pasirinktas dėl pagrindinio tyrimo metodo – stebėjimo ir įsiliejimo į visą parduotuvės veiklą. Tokia pasirinkta imtis – parduotuvės pardavėjų ir vadovo – buvo norint aiškiai suprasti visų šalių puses ir išvalgas bei suteiktą galimybę gautus rezultatus lyginti tarpusavyje.

Duomenų analizė: Lauko tyrimo duomenys renkami ir pildomi asmeniniuose užrašuose, vėliau surinkta informacija bei pastebėjimai analizuojami pagal išskirtas kategorijas. Atlikti pusiau struktūruoti interviu koduojami pasitelkus kokybinių duomenų analizės programą MAXQDA.

Analizė vykdoma nuosekliai: išskiriami kodai, jie grupuojami į blokus. Sugrupuota gauta informacija blokuose leidžia lengviau suskirstyti duomenis į kategorijas ir ją analizuoti.

Tyrimo etika: Atliekant tyrimą buvo laikomasi etinių principų užtikrinant tyrimo dalyvių ir tyrėjo saugumą. Surinkta ir pateikta informacija bei gauti rezultatai yra teisingi ir tikri. Užtikrintas konfidencialumas ir anonimiškumas surinktos informacijos ir tyrimo dalyvių. Interviu metu, užtikrinta, jog bet kuriuo metu tyrimo dalyviai galėtų atsisakyti kalbėti arba neatsakyti į užduotą klausimą. Atliekant tyrimą stengiamasi kuo labiau sumažinti galimą fizinį ar emocinį diskomfortą, kad neatsirastų galimybė prarasti darbo vietą arba nepablogėtų asmens finansinė padėtis, paskelbus tyrimo rezultatus.

Tyrimo ribotumai: Atliekant tyrimą, analizuojant ir pateikiant rezultatus buvo susiduriama su viena pagrindine problema – vykdant stebėjimą nebuvo galimybės bendrauti su vagystės atveju sulaikytais pažeidėjais ir sužinoti jų motyvų. Tai pat, gautus rezultatus galima taikyti tik tirtos parduotuvės atvejui. Siekiant pateikti bendresnes išvadas, būtų reikalingas platesnio masto tyrimas, apimantis daugiau parduotuvių.

II.3. Tyrimo rezultatų aptarimas

II.3.1. Aplinka

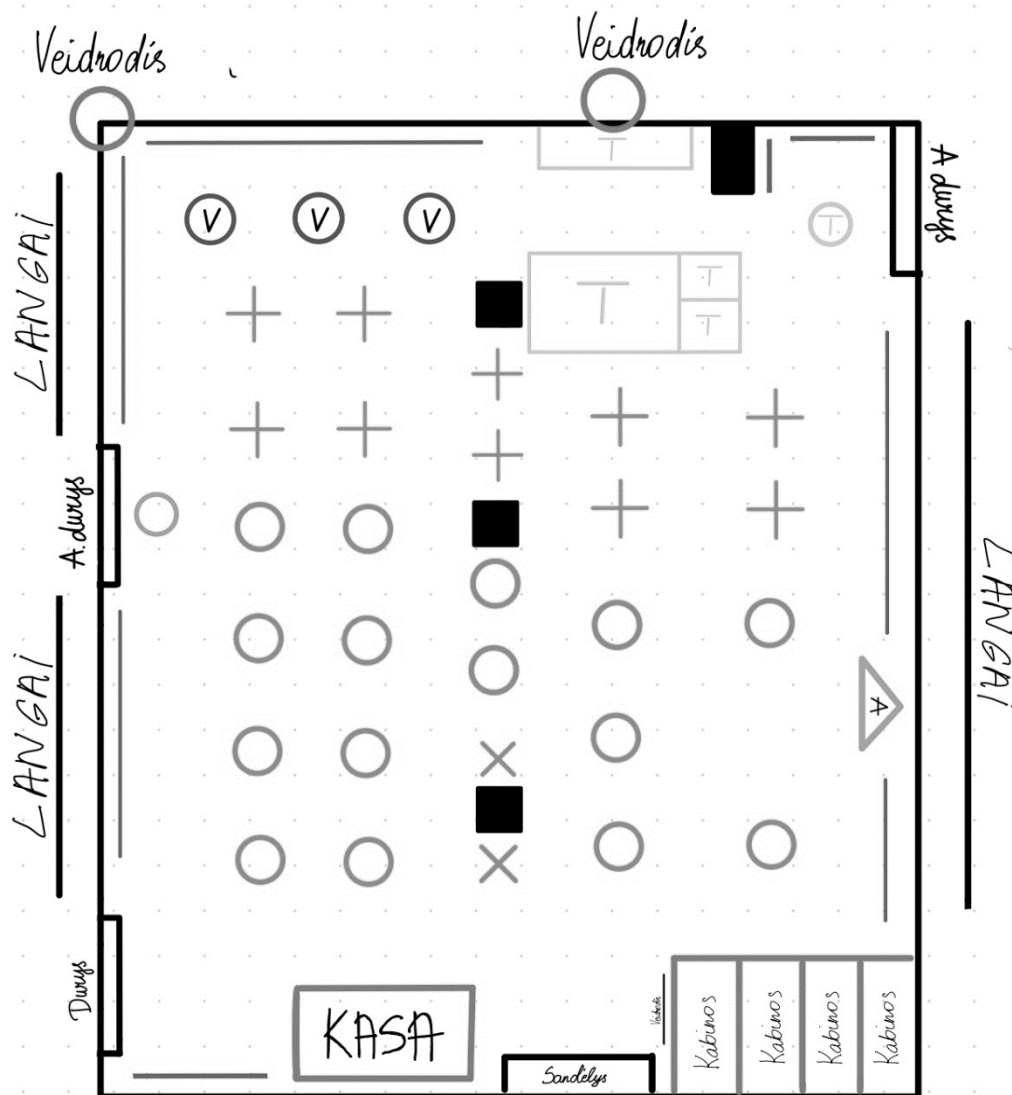
„Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvės planas

Pasirinkta parduotuvė prie turgaus, strategiškai patogioje vietoje. Parduotuvė turi vieną pagrindinį įėjimą bei tris atsarginius (vienas atsarginis įėjimas plane nepavaizduotas, kadangi jis yra tarnybinėse patalpose). Parduotuvė pirmu žvilgsniu nėra didelė, nors pastebėjus daiktų, stovų ir papildomo inventoriaus skaičių, yra tikrai nemaža. Parduotuvė suskirstyta į skyrius pagal drabužių ir kitų daiktų kategorijas. Tik įėjus pro pagrindines duris priešais kasa ir joje dirbanti pardavėja. Už kastos arka į sandėlį ir matavimosi kabinos. Matavimosi kabinos parduotuvėje yra keturios: įprastos trys kabinos (su lentele, jog galima matuoti tik iki 12 vienetų drabužių) ir viena „Ekspress“ kabina (su lentele, jog galima matuoti iki 3 vienetų drabužių). Nors stebint, tai pat, buvo galima pamatyti, kad tokios rekomendacinio pobūdžio lentelės turi menką įtaką parduotuvės lankytojams ir pirkėjams. Asmenys į matavimosi kabinas nešasi tiek drabužių ir daiktų, kiek nori, niekas jų nesulaiko ir netikrina (išimtis naujo asortimento dieną²). Tiek kairėje, tiek dešinėje parduotuvės pusėse, jos pradžioje, moteriški drabužiai, salės gale – kairėje pusėje – vaikų skyrius. Dešinėje pusėje už moterų skyriaus – vyrų ir batų skyrius. Parduotuvės pačiame gale, prie vienu iš atsarginių durų – tekstilės ir apatinių zona. Visoje parduotuvėje strategiškai sudėti stovai – pradžioje pavieniai apvalūs stovai (žiedai), giliau parduotuvės – sujungti kvadratiniai stovai. Per patį parduotuvės centrą išsidėsčiusios trys atraminės kolonos, tai pat, prie kiekvienos jos būna pastatytas „šakotis“³. Kartais yra keičiamos, salėje esančių, daiktų vietos, siekiant užtikrinti prevenciją vagystėms. Lankytojų skaičius priklauso nuo tam tikrų kelių aspektų. Pirma, nuo šalia esančio turgaus – šis turgus dirba iki 15val. visomis dienomis išskyrus pirmadieniais – diena kai iš vis nedirba, todėl žmonių srautas parduotuvėje tai pat svyruoja – pirmadieniais lankytojų būna minimaliai, o kitomis dienomis, didžiausias srautas pirmos dienos pusėje, po pietų žmonių sumažėja. Antra, nuo drabužių ir daiktų nuolaidų dydžio. Parduotuvė turi 5 savaitių ciklą: pirmos dvi savaitės – nuolaidų nėra, išskyrus sekmadieniais 10proc., o nuo trečios savaitės, prasideda išpardavimas – 30proc. 50proc. bei fiksuotos kainos nuo 5 eurų iki 50 euro centų. Didžiausi srautai būna per didžiuosius išpardavimus, tada turgaus darbo laikas neturi įtakos lankytojų skaičiui. Tai pat, pastebima, kad kuo mažesnė drabužių kaina, tuo į parduotuvę lankytojų užėina įvairesnių, ypač žemesnio socialinio sluoksnio asmenų.

² Naujo asortimento diena – pirma diena, kai prekės naujausios ir jų kainą būna didžiausia.

³ Taip vadinamas stovas, kuris turi keturias šakas į skirtingas puses, tai pavieniai stovai ant ratukų.

pav. 1 Asmeninis darytas eskizas parduotuvės planas. Apskritimai, pliusai ir iksai – drabužių, tekstilės stovai, kitaip žiedai, kvadratai ir „šakočiai“. Prie salės sienų „metrai“ – drabužių stovai. A – avalynė. V – vaikų skyrius. T – tekstilė. Salės viduryje – trys atraminės kolonos.

Kameros, veidrodžiai

Visoje parduotuvėje yra du stebėjimo veidrodžiai – abu salės gale, vienas vaikų skyriuje kampe, kitas kitame salės šone, virš tekstilės „metro“⁴. Šie veidrodžiai, galima sakyti, neatlieka jokios saugumo ar stebėjimo funkcijos. Dažniausiai parduotuvės pirkėjai jais naudojami kaip įprastu veidrodžiu, pasižiūrėti kaip atrodo vienas ar kitas drabužis ant pačio žmogaus. Per visus dirbimo metus – iš savos patirties – net pačios darbuotojos nepastebi, kad jie yra, nes jie yra tiesiog nenaudojami. Stovint kasoje, pardavėja gerai mato abu veidrodžius, nėra uždengiamas stebėjimo laukas, tačiau įžiūrėti kas vyksta per juos salės gale, nėra galimybių, kadangi visas vaizdas yra

⁴ Taip vadinamas stovas, kuris pritvirtintas prie sienos ir ten sukabinti drabužiai arba kaip šiuo atveju tekstilė – užuolaidos ir patalynė.

neryškus ir sunkiai įžiūrimas. Pagrindinis įprastas veidrodis yra vienas – salės pradžioje, prie matavimosi kabinų, todėl dauguma lankytojų stebėjimo veidrodžius, salės gale, išnaudoja greitiams drabužių matavimams. Anksčiau, prieš parduotuvės rekonstrukciją, buvo dar vienas įprastas veidrodis, pakabintas salės gale (prie sienos, vietoj vaikų drabužių dalies), tačiau po rekonstrukcijos panaikintas, kadangi pagal darbuotojų kalbas – buvo labai nepatogi vieta žmonėms matuoti drabužius bei nebūdavo įmanoma matyti, kaip ir ką žmogus ten veikia ir daro. Stebėjimo kameros – jų parduotuvėje nėra. Tai viena iš pagrindinių problemų. Parduotuvė neturi stebėjimo kamerų nei viduje, nei išorėje. Tačiau, tarp darbuotojų sklinda kalbos, kad administracija teigia, jog kameros egzistuoja tik skirtos stebėti darbuotojų veiklą – kaip yra vykdomos pareigos – tačiau įvykus išoriniams įvykiams (vagystei, konfliktui ar pan.), jie teigia, kad kamerų nėra. Bet tai tėra tik mitas, einantis iš lūpų į lūpas. Dažnas lankytojas pamatęs kitą asmenį pasisavinusį daiktą, pranešdamas darbuotojoms prideda, kad „atsisukite kameras, pamatysit“ – tokius pasakymus darbuotojos dažniausiai ignoruoja arba kaip tik, jam pritaria, aišku būna ir atveju kai pasako, kad kamerų neturi ir negali pažiūrėti bei įsitikinti tokiu pasakytu faktu.

Aklų zonos

Atliekant stebėjimą buvo galima pastebėti tris aklų zonas (greičiausiai, asmenys, kurie savinasi parduotuvės turta, jų žinotų tikrai daugiau). Pirmoji akloji zona – prie atsarginių durų, kurios yra pačiame salės gale. Ši vieta mėgstama ir labai tinkama įsidėti daiktą nematant kitiems, kadangi tai yra pats salės galas, stebėjimo veidrodžių nėra, visada stovi tekstilės žiedas arba *šakotis*, už kurio užėjęs asmuo gali elgtis nevaržomai, šiuo atveju dėti daiktus, drabužius į savo atsineštus krepšius. Praeidama darbuotoja pro šalį gali nepastebėti asmens atliekančio kažką įtartino. Antroji akloji zona – kuri gali pasirodyti tikrai ironiška – vaikų skyrius, prie vieno iš stebėjimo veidrodžių. Ten yra nemažai žiedų su vaikų drabužiais, labai tinkama vieta, kadangi ir žmonių kiekis tose vietose nebūna didelis. Tai pat, dažniausiai pirkėjai būna salės pradžioje bei viduryje, kur sukabinti vyriški ir moteriški drabužiai – todėl darbuotojoms žiūrint iš priekio, salės galas tampa nematomas. Asmeniui atsitūpus jis tampa nepastebimas – pasislepia tarp žmonių daugumos bei yra palankiai užstojamas drabužiais. Toks aklų zonų „patvirtinimas“ pateikia faktinius įrodymus – dažniausiai tose vietose galima rasti tuščių pakabų nuo drabužių, tekstilės ir kitų daiktų. Trečioji akloji zona – matavimosi kabinos. Ši akloji zona galima įvardinti „legali akloji zona“, kadangi asmuo įėjęs į kabiną su drabužiais joje gali daryti ką nori – visiškai asmens privatumas. Naujo asortimento pirmomis dienomis specialiai prie kabinų pastatoma viena iš darbuotojų, skaičiuoti įsinešamus ir išnešamus drabužius bei kontroliuoti žmonių įsinešamų drabužių kiekius bei pačių žmonių srautus – taip dalinai galima užtikrinti, kad asmuo nepasisavins ne savo daikto. Tačiau išlieka galimybė asmeniui prieš einant į matavimosi kabinas pasinaudoti kitomis salėje esančiomis aklomis zonomis, taip įeiti ir išeiti

iš matavimosi kabinos „ramiai“, be jokio sukkelto įtarimo. Trečiosios aklosios zonos „patvirtinimas“ galimas per faktinius įrodymus. Vakaraus arba dienos metu, kai žmonių srautai sumažėja parduotuvėje, darbuotojos tvarkydamos matavimosi kabinas randa po kilimėliais paslėptų tuščių drabužių pakabų, nuplėstas kainų etiketes nuo įvairių prekių, tai pat, pasitaiko atvejų, kai darbuotoja gali rasti kainų etikečių užslėptų už kabinose esančių veidrodžių. Prieš atliekant parduotuvės renovaciją, prie matavimosi kabinų buvo pastatytas stalas. Prie stalo būdavo viena darbuotoja ir dalindavo numerėlius – kiek asmuo nešasi daiktų į kabiną, tačiau po renovacijos – stalas panaikintas ir vietoj to darbuotoja rašo nešamus kiekius į sąsiuvinį (tačiau tik pirmomis naujo asortimento dienomis). Atliekant stebėjimą buvo pažymėtos šios trys aklosios zonos, tačiau galima suprasti, kad tokių vietų, kur asmenys įsideda daiktus yra visoje parduotuvėje ir bet kurioje jos vietoje.

II.3.2. Pažeidėjai

Lytis, Amžius

Asmenys, kurie dažniausiai įkliūdavo vagystės atvejais arba galimai tapdavo darbuotojų stebėjimo objektais, dažniausiai pasitaikydavo moteriškos lyties atstovės. Dažniausiai tai būdavo įtartinos išvaizdos moterys, jaunos panelės arba senjorės. Retas atvejis kada įkliūdavo vyriškos lyties atstovai, nors tokių asmenų pasitaikydavo. Besilankančiųjų asmenų amžius buvo įvairus – pasitaikydavo ir jaunuolių, ir pagyvenusių asmenų. Tam tikrą įtaką, besilankančiųjų asmenų amžiui, turi ir pati parduotuvės lokacija – tariamai vagys, dažniausiai būdavo suaugę žmonės apie 40-60 metų, keli atvejai pasitaikė, kai asmeniui būdavo mažiau nei 25 metai, tačiau tokie atvejai gana reti. Verta paminėti, kad nors ir labai maža dalis, tačiau pasitaikydavo ir vaikų (8-13 metų), kurie vogdavo drabužius iš parduotuvės, už juos nesusimokėję. *Atvejis buvo kai dvi jaunos panelės (kolegės teigimu apie 12 metų) buvo sustabdytos prie išėjimo, kadangi pas vieną kuprinėje buvo palaidinė už kurią nesusimokėjo (Lauko užrašai).*

Vizuali apranga

Kreiptinas dėmesys buvo ir į lankytojų vizualią aprangą. Dažniausiai pasitaikydavo tokie asmenys, kurie tik įėjus į parduotuvę „patraukia“ darbuotojų dėmesį. Turintys kažkokį išskirtį bruožą, tai pat, įtartinais stebintys darbuotojas, kurios vaikšto aplinkui, pernelyg keistai elgiasi – lyg įsitempę dėl kažko. *Vienas iš atvejų pasitaikė kai į parduotuvę užėjo vyras su apykoje – viena iš darbuotojų iš kart perspėjo, kad reikia asmenį pastebėti (Lauko užrašai).* Dažnas atvejis kai pasitaiko asmenų, kurie būna galimai alkoholio arba narkotikų pavartojantys asmenys. Daugumos apranga niekuo nesiskiria nuo įprastinių drabužių. Kartais pasitaiko tokių potencialių vagių, kuriuos pamačius kyla klausimas ar tikrai?: *Tariamasis vagis buvo mergina, apie 25-30 metų, su vardiniais sportiniais batais, rankinuku bei pinigine, apsivilkus kailinius, rankoje turėjo brangios mašinos raktelius (Lauko užrašai).*

Pasitaikydavo atvejų, kai asmenys į parduotuvę užeidavo su neįprasta apranga, t.y. defektuoti (purvini, skylėti, suplyšę, su specifiniu kvapu): *Įėjo vyras, trumpai skustas, su suplyšusia tuščia kuprine (Lauko užrašai)*. Verta paminėti, kad dažnai į parduotuvę ateina asmenų, kuriuos darbuotojas jau pažįsta ir žino, kad nesumokės už paimtą daiktą, tačiau žiūrint į patį žmogų, jo išvaizdą, elgesį ir kūno kalbą, visiškai negalvotum ir nepasakytum, nes jis dažnai užaina, yra senas lankytojas.

Bendrininkų grupės

Pasitaikydavo atvejų kai vagystės metu paaiškėja, kad pardavėjų sulaikytas asmuo nėra atėjęs vienas. Kartais pasitaiko, kad ateina po du, po tris ir išsisklaido po visą parduotuvę – vienas vaikiškų drabužių skyriuje, kitas vyriškų drabužių skyriuje, kitas prie rankinukų ar avalynės ir pan. Tokiu atveju sunku sužiūrėti visus vienu metu, jeigu salėje nėra pakankamai darbuotojų, po asmenų išėjimo dažniausiai yra tikimybė rasti tuščių, be drabužių pakabų, būtent tose vietose, kur buvo pastebėti asmenys. *Pasitaikė įvykis kai kilo konfliktas su vienu vyru, kuris buvo sugautas vagystės įvykio vietoje ir tuo metu, kitas asmuo – moteris – nepastebimai išsinešė kalinius iš parduotuvės, kadangi visos darbuotojos dalyvavo kilusiame konflikte. Po konflikto išsprendimo, pastebėjus tuščią pakabą be kailinių, viena iš darbuotojų prisiminė, kad abu asmenys į parduotuvę užėjo tuo pačiu metu ir galimai buvo pažįstami (Lauko užrašai)*.

„Etatiniai“ vagys

Nemaža dalis asmenų, į parduotuvę po vagystės grįžta ir vėl – juos žino ir atpažįsta visas kolektyvas. Tokie asmenys kolektyve žinomi kaip „etatiniai“ vagys. Pasitaiko atvejų, kad įėjus darbuotojų žinomam žmogui yra žinoma, ko užėjo pavogti: *Vienas vyras – kolegės jį praminusios „apatinų vagimi“, kadangi atėjęs eina iš kart tik prie apatinių skyriaus ir vagia moteriškus apatinius (Lauko užrašai)*.

II.3.3. Pažeidėjų strategijos

Iš anksto apgalvotas planas

Nors ir retai, tačiau pasitaiko atvejų, kad asmenys atėję pasisavinti daiktų iš parduotuvės, turi iš anksto sudėliotą veiksmų planą. *Viena iš nedaugelio situacijų buvo pasitaikius, su keletu vaikinių – dalis buvo užėję į parduotuvę, kita dalis lauke, iš galinės parduotuvės pusės, prie langų (kurie tuo metu buvo atidaryti, kad vėdintųsi patalpos) laukė, kol bus nepastebėti išmetami drabužiai (Lauko užrašai)*. Toks veiksmų planas, galima suprasti, buvo aptartas iš ankščiau ir tam buvo pasiruošta. Tai pat, pasitaikydavo įvykių, kai asmuo užėjęs į parduotuvę paklausia, kur yra kameros; *pavyzdžiui, kad galėtų saugiai pasidėti savo atsivežtą dviratį/paspirtuką*. Tokie asmenų veiksmai dažniausiai leidžia

daryti prielaidą, kad asmenys atėję į parduotuvę turi savo veiksmų planą, kurio vienas iš pagrindinių tikslų – pavogti daiktų.

Veikimas nepastebimai

Per visą atliekamo tyrimo laiką iškilo klausimas: kiek vagysčių neteko pastebėti, kadangi kiekvieną savaitę vyksta prekių inventorizacija – kiekvieną savaitę pateikiami faktiniai skaičiai kiek drabužių ar kitų daiktų trūksta po praeitos visos savaitės. Tie skaičiai būna nei maži nei dideli – nuo 50 iki 300 vienetų daiktų per savaitę – priklausomai kokia ciklo savaitė ir koks buvo žmonių srautas tomis dienomis. Tokie skaičiai leidžia suprasti, kad vagystės vyksta daug dažniau, tačiau tai nėra pastebima nei darbuotojų, nei aplinkinių. Pasitaiko atvejų kai salėje pirkėjų būna nedaug, tačiau po kai kurių asmenų apsilankymo, galima rasti tuščių drabužių pakabų: *Dažnas atvejis, kai tvarkydamos salėje esančius drabužius, juose galima atrasti užslėptų pakabų. Kartais žmonės tikrai stebina savo originalumu – dvi pakabos vienas drabužis, pakabos užkabintos kito drabužio vidinėje pusėje, pakabos būna paslėptos po kilimėliais persirengimo kabinose, drabužių kainos slepiamos už veidrodžių esančių persirengimo kabinose (Lauko užrašai).* Visi šių žmonių veiksmai būna pastebimi tik po laiko, kai daiktai būna išnešti iš parduotuvės.

Veikimas visiems matant

Tarp darbuotojų sklinda vienas pasakymas: „*Įkliūva tas, kuris nemoka vogti, o kas moka – to nepastebėsi, kad vagia*“. Nors patys asmenys galvoja, kad jų niekas nemato ir veikia nepastebimai, tačiau dažniausiai jie klysta – juos mato ir stebi jų tolimesnius veiksmus. Dažniausiai asmenų kūno kalba, kalba už pačius asmenis – dažnas žvilgčiojimas į pardavėjas, drabužių slėpimas po kitais drabužiais, kad einant į matavimosi kabinas atrodytų, lyg turi mažiau drabužių: *Išsirinko penkis drabužius pasimatuoti – eidamas link kabinų „nepastebimai“ pasiėmė šeštą drabužį, tačiau buvo pastebėtas (Lauko užrašai).* Būna atvejų kai visiems matant, asmuo išsineša daiktus iš parduotuvės, tačiau jokių veiksmų darbuotojos nevykdo, o leidžia asmeniui išeiti laisvai. Potencialius pažeidėjus pastebi ne vien darbuotojai, bet tai pat, ir kiti parduotuvės lankytojai. Neretas atvejis, kai prie pardavėjos prieina pašalinis asmuo ir pasako, kad kažkuris kitas žmogus turi įsidėjęs drabužių į savo krepšį: *Priėjo pagyvenus moteriškė ir pašnibždomis pasakė, kad vyras bando išsinešti apatinius iš parduotuvės nesumokėjęs, nurodė vyriškį (Lauko užrašai).* Tikrai pasitaiko teisingų lankytojų, kurie perspėdami apie galimą vagystę padeda ne vien darbuotojoms, bet kartu ir aplinkiniams.

II.3.4. Pažeidėjų reakcijos

Stebint parduotuvės darbą ir vagysčių atvejus, asmenys, pagauti įvykio vietoje elgiasi labai įvairiai: vieni pasišalina iš įvykio vietos, kiti apsimeta, kad nenorėjo nieko pavogti, kiti neigia, kad iš vis paėmė kažką iš parduotuvės.

Pripažinimas, pasišalinimas

Dažnas atvejis, kai asmenys pasišalina iš įvykio vietos su turimais vogtais daiktas. Kartais tai būna per darbuotojų apdairumą – kai darbuotojos mato, kad žmogus kažką įsidėjo, tačiau leidžia išeiti su tuo daiktu: *Kai vyras ėjo link lauko durų po paltu laikydamas kelnes (jos gan aiškiai matėsi), tačiau niekas jo nestabdė (Lauko užrašai)*. Kartais būna, kad kiti lankytojai pamato ir praneša darbuotojoms, tačiau jos nespėja sureaguoti ir žmogus jau būna pasišalinęs iš parduotuvės: *Pirkėja pamatė, kad ji eina per duris su vogtais daiktais, vijosi, bet nespėjo sugauti. (Lauko užrašai)*. Tai pat, būna atvejų, kai asmenys sugauti vagystės momente pripažįsta, kad pasiėmė drabužius – tačiau tokie prisipažinimai visada turi argumentaciją – „neturiu pinigų“; „čia mano vaikui“ ir pan.: *Ištraukus kuprinę moteris teigė, kad ji jos sūnui (Lauko užrašai)*.

Apsimetimas, vogtų daiktų nusipirkimas

Pasitaiko atvejų kai sugautas asmuo įvykio vietoje labai pasimeta ir iš kart apsimeta, kad jis juos planavo pirkti: *Priėjo prie vyro ir paklausė ar neturi mūsų parduotuvės drabužių. Jis iš kart pasimetė ir teigė, kad eina link kasos pirkti apatinių. Juos išsitraukė iš po striukės ir nuėjo prie kasos. Susimokėjo ir išėjo (Lauko užrašai)*. Dažnas atvejis, kai asmuo sustabdytas vagystės momente visad teigia, kad jis ruošėsi tai pirkti, tarsi aplinkui esantys asmenys nematė jog asmuo tikrai neturėjo intencijos mokėti už vieną ar kitą daiktą, o tiesiog įsidėjęs ramiai išeiti iš parduotuvės.

Neigimas vogti daiktus

Stebint galima pamatyti skirtumą tarp skirtingų lyčių atstovų elgesio. Vyrai būna daug ramesni, stengiasi ramiai ir geranoriškai viską sutvarkyti (dažniausiai), tačiau moterys – labiau leidžiasi į konfliktus. Dažna moteris pagauta vagiant visiškai apsimeta, kad nieko nežino ir visi drabužiai, kuriuos turi su savimi rankinėje ar kitoje vietoje, yra visiškai jos: *Pasitaikė ir tokių atvejų, kai moteris pagauta buvo už parduotuvės ribų ir teigė, kad kuprinė, kuri yra jai ant pečių, yra jos, tačiau darbuotojoms buvo žinoma, kad tai parduotuvės daiktas. Tačiau darbuotojos nelabai galėjo ginčytis su moterimi, kadangi jau buvo už parduotuvės teritorijos, turguje, kur daug aplinkui žmonių (Lauko užrašai)*. Tai pat, netoliese gyvena romų tautybės bendruomenė, kuri dažnai ateina į parduotuvę apsipirkti – neretas atvejis, kai buvo pastebėti šie asmenys vagiantys, tačiau paprašius jų grąžinti tai ką paėmė – dažniausiai yra neigiama, kad kažkas buvo paimta: *Išėmė šortus iš vaikiško*

vežimėlio, teigė, kad pasidėjo, kol vaikšto po parduotuvę (nors patys šortai buvo užslėpti po kitais daiktais) (Lauko užrašai). Tai pat, visada naudojama puolimo strategija – teigiama, kad (parduotuvės darbuotojos) specialiai kaltina juos vagiant, nes yra romų tautybės žmonės (Lauko užrašai).

II.3.5. Darbuotojai ir jų veiksmai

Pirminis atpažinimas, akylus stebėjimas

Dažnai atėjus žmogui į parduotuvę, kai kurios darbuotojos jau iš karto atpažįsta ar tai potencialus pažeidėjas ar įprastas pirkėjas. Tokį atpažinimą lemia tam tikri aspektai. Pirma, dažnai būna pirkėjų/vagių, kurie ne pirmą kartą ateina „apsipirkti“ – todėl tokiam įėjus į parduotuvę galima išgirsti iš kurios nors darbuotojos: „*Reikia šitą stebėti, kadangi jis dažnai mėgsta vogti*“. Stebėjimas viena iš pagrindinių veiksmy, kuri atlieka kiekviena darbuoja dirbdama parduotuvėje. Antra, pasitaiko, kad darbuotojos jau iš kūno kalbos atpažįsta asmenį ir numano, kad galimai kažką gali paimti. Dažniausiai tokį „išlavintą regėjimą“ turi tos darbuotojos, kurios dirba netrumpą laiką. Trečia, dažnas darbuotojų etikečių klįjavimas užėjusiems asmenims: jei ateina į parduotuvę romų tautybės asmuo – „*bus reikalų su drabužių dingimu*“; jeigu alkoholio pavartojęs – „*reikia stebėti, kadangi labai įtartinas*“; ir panašiai.

Dalyvavimas pačiame veiksme (vagystės sukuryje)

Neretai pasitaiko darbuotojų, kurios dalyvauja pačiame įvykio veiksme – pradžioje stebi tą asmenį, praneša kažkam kitam iš kolegų, jeigu pastebi, kad kažką pasisavino, prieina ir prašo atiduoti tai ką pasiėmė: *Pradėjo ją sekti, o ji toliau ramiai rinkosi drabužius. Priėjus paprašyt, kad atiduotų ką paėmė, iš pradžių viską neigė, bet darbuotojai nenusileidus ir atkakliai prašant, kad atiduotų, nes kitaip kreipsis į policiją moteris pasidavė ir atidavė viską ką turėjo (Lauko užrašai)*. Toks darbuotojų elgesys priklauso nuo pačios darbuotojos darbo stažo – ilgai dirbančios moterys yra labiau linkę sutrukdyti vagystei. Būna atvejų, kad net užkirsdamos kelią vagystei susistumdo su vagimi: *Direktorė, sandėlininkė ir pardavėja laiko įsikabinusios į vyro kuprinę – vyras lauke, kuprinė tarpdurį. Liepiama, kad atiduotų kuprinę, vyras sutinka atiduoti, tačiau vis tiek ją laiko įsikabinęs tvirtai ir ruošiasi bėgti (Lauko užrašai)*. Kalbant apie jaunosios kartos atstoves – jos vengia sutrukdyti vagystei, joms nėra drąsu priėti prie žmogaus, paprašyti parodyti krepšio turinį, geriausia kokių jos veiksmy gali imtis – stebėti juos bei pranešti kitoms darbuotojoms apie vieną ar kitą vykstančią situaciją.

Veiksmo stebėjimas iš šono, visiškas dėmesio nekreipimas

Taip pat, yra darbuotojų, kurios visus vagysčių atvejus stebės tik iš šono – nesiims jokių veiksmų nei sustabdyti, nei pranešti kažkam. Jos nėra suinteresuotos pagauti vagį rizikuojant savo gyvybę: „*negadinsiu savo sveikatos dėl kažkokio drabužio*“ (Lauko užrašai). Jeigu pastebi, kad vyksta vagystė jos gali apsimesti, kad nieko nematė ir nieks niekur nevyksta – kad tik pati niekur neįsiveltų. Kartais tikrai būna sudėtingų atvejų kai asmuo, kuris savinasi parduotuvės daiktus atrodo konfliktinis ir galimai pasekmės gali nebūti geros: *Kelio užkirsti niekas nelabai stengiasi, kadangi jo išvaizda ir akių žvilgsnis teigia, kad yra konfliktiškas ir psichiškai nestabilus asmuo. Žiūrint į jo akis, akys atrodo stiklinės ir tuščios* (Lauko užrašai).

II.3.6. Situacijos vertinimai „Humana“ personalo požiūriu

Stebėjimo metu, kilo ne vien profesinių klausimų, bet tai pat buvo siekis sužinoti svarbius aspektus iš parduotuvėje dirbančių asmenų. Todėl siekiant ne tik stebėjimo pagalba bandyti išsiaiškinti tam tikrus faktus ar informaciją, buvo nuspręsta pakalbinti darbuotojas bei parduotuvės direktorę. Abejoms šalims buvo sukurti skirtingi interviu scenarijai (tam tikri klausimai buvo panašūs arba vienodi – žinant faktą, kad ir direktorė savo karjeros pradžioje užėmė pardavėjos pareigas) (Žr. Priedas Nr. 1, 2).

Parduotuvės direktorės ir pardavėjų bendri klausimai

Pirmasis pokalbis vyko su parduotuvės direktore – tokia pradžia pasirinkta, dėl to, kad būtų galimybė papildyti pardavėjų tyrimo scenarijų aktualiais tyrimui klausimais. Nors pirmasis pokalbis vyko su parduotuvės direktore, šiame poskyryje pateikiami klausimai, kurie tiek parduotuvės direktorei, tiek parduotuvės pardavėjoms buvo užduoti vienodi. Toks klausimų pasirinkimas leido tam tikrus aspektus palyginti tarp skirtingų kvalifikacijų bei pareigybių turinčių parduotuvės darbuotojų patirčių.

Vagysčių situacijos

Pokalbio pradžioje, abejoms pusėms, buvo pateiktos dvi įprastos situacijos: pirmoji, *buvo pastebėta, jog salėje asmuo į savo asmeninį krepšį įsidėjo parduotuvei priklausančių daiktų* – ir kaip tokioje situacijoje elgsis. Ilgiau dirbančios darbuotojos [3, 5 interviu] paantrino parduotuvės direktorės [1 interviu] veikimo būdą – pirma asmuo bus stebimas ir laukiama kol įtariamasis prieis prie kasos ar eis link durų. Paklausus, kodėl būtent laukiama ir stebima – visos trys tyrimo dalyvės teigė, kad salėje vagystė nesiskaito, nors ir buvo pastebėtas, jog įsidėjo daiktų į savo asmeninį krepšį. Jų teigimu, asmuo gal dar eis iki kasos už tai susimokėti, o daiktus norėjo susidėti į savo atsineštą krepšį ar rankinę. Viena darbuotoja, tai pat, išskyrė, kad pastebėjus tokį asmens veiksmą – ji jį akylai

stebės ir leis žmogui suprasti, kad buvo pastebėtas [5 interviu]. Toks veiksmas dažniausiai įtariamajam sukelia įtampa ir pats asmuo savarankiškai padeda daiktą į vietą arba nueina prie kasos susimokėti. Kitos dvi tyrimo dalyvės [2, 4 interviu] iš vis nieko nedarys, apsimes, kad nematė arba prieis prie žmogaus salėje ir paklaus ką jis ten daro. Tačiau, tiek parduotuvės direktorė, tiek pardavėjos stebėjimą akcentavo kaip pagrindinį veiksma siekiant suvaldyti vagystes. Antroji pateikta situacija, kad *asmuo jau buvo sugautas įvykio vietoje su pavogtais daiktais* – ir kaip tokioje situacijoje bus pasielgta. Parduotuvės vadovas visiškai negalvodamas teigė, kad iš karto turi kviesti policija, tačiau paklausus kaip dažnai tai vyksta – nusišypsojo [1 interviu]. Tarpusavyje darbuotojų veiksmų eiga beveik sutapo, tačiau skyrėsi nuo vadovo pateikto veikimo plano [2, 3, 4, 5 interviu]. Tai pat, buvo akcentuojama, kad sugavus asmenį įvykio vietoje – visi tolimesni veiksmai yra atliekami akivaizdžiai – kad parduotuvėje esantys pirkėjai matytų visą įvykusią situaciją [1, 5 interviu]. Tokiu elgesiu bandoma parodyti, kad tokie asmenų veiksmai nėra toleruojami ir už juos turi atsakyti.

Potencialaus vagies bruožai

Nemažą stažą turintis vadovas, gali išvelgti daugiau pastebėjimų darbinėje aplinkoje, todėl buvo įdomu sužinoti bendrai apie vyraujančius potencialaus vagies bruožus. Parduotuvės direktorė labai akcentavo, kad paskutiniu metu vagia tik kultūringi asmenys, turinys gerą statusą visuomenėje: „<...> pagrindas yra LABAI kultūringi ir iš aukštuomenės žmonės, kurių gyvenime neįtarsi, kad tas žmogus; ir jisai turi pinigų, jisai tikrai turi pinigų, bet jis vagia ir čia yra ne vienas toksai.“ [1 interviu], tai pat, pamini, kad prieš kelis metus buvo lengviau atpažinti potencialų vagį. Seniau didžioji dauguma tokių asmenų būdavo asocialūs asmenys – narkomanai, alkoholį vartojantys. Tačiau uždavus tokį klausimą pardavėjoms – pateikiami iš dalies priešingi atsakymai. Jų teigimu, dauguma vagiančių asmenų, vis dėlto išlikę asocialūs, socialiai remtini žmonės [3, 4, 5 interviu], tik vienas kitas, kuris yra kultūringas ar pagyvenęs žmogus [2, 3, 5 interviu]. Iš kitos perspektyvos pastebėjus, kad uždedama tam tikra asmeniui etiketė, kuri tarsi „padaro“ asmenį jau įtariamuoju, tačiau didesnę darbo stažą turinčių darbuotojų „akis labiau išlavinta“ pamatyti potencialų vagį: „<...> nu tai jeigu žmogus atėjo, tai jau jisai toksai <...>, jeigu vogs, tai gali pasakyt iš karto.“ [3 interviu]. Kalbant apie potencialų vagių elgesį, tyrimo dalyvės išskyrė pagrindinius bruožus. Dažniausias tokio asmens bruožas – jų pačių dirbtinis darbuotojų stebėjimas [2, 5 interviu], nėra skirtumo kurioje socialiam sluoksniui priklauso, tačiau įtarimas iš kart atsiranda, kai per daug stebi pardavėją. Tai pat, asmens blaškymasis per visą parduotuvę, akių žvilgsnio lakstymas nuo drabužio į pardavėją, nuo pardavėjos į drabužį – pati kūno kalba rodo „pavojingus ženklus“.

Pranešimai teisėsaugai

Prieš kelis mėnesius ant pagrindinių „Humana“ parduotuvių durų buvo užklijuotas lipdukas: „Vagystės atveju visada pranešama policijai“ – lipduko atsiradimą lėmė, faktas, kad vagystės tikrai nekontroliuojama problema „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvėse. Nors iki lipduko užklėjimo – vagystės atvejais vis tiek reikėdavo pranešti policijos pareigūnams. Todėl buvo įdomu sužinoti tokio lipduko veiksmingumą ir policijos naudingumą. Policijai pranešti apie įvykusią vagystę pasitaikydavo retas atvejis – geriau parduotuvės darbuotojos susitvarkys su problema pačios. Kyla klausimas, kodėl taip vangiai kviečiama policija?. Pokalbyje su parduotuvės direktore paaiškėjo problemos priežastis – pati teisėsauga visiškai nereaguoja į tokio pobūdžio iškvietimus: „*Žiauriai nereaguoja. Iškvietimas. Nu. Kviesti nesinori, nes čia yra maža suma būna ir jie atvažiuavę, vis tiek juos paleidžia. Nėra surašomi šitie protokolai, nors aš pati paruošus. Aš nežinau, jie nedaeina arba aš negaunu jokio atsako, būna, išvažiuoja ir dingsta.*“ [1 interviu]. Tai pat, iškvietos policijos laukimas gali trukti ir kelias valandas – laukiant atvažiavimo trukdosi parduotuvės darbuotojų darbo laikas. Labai dažnai kyla didelė psichologinė įtampa pačiam sulaikytam asmeniui, pasitaiko atvejų kai žmogus ir gali apalpti, pargriūti ar net „*apsidaryti* [1 interviu]“. Todėl dažniau siekiant išvengti tokių atvejų bei netrukdyti darbuotojų ar teisėsaugos darbo – dažnas atvejis, kai paprašoma susimokėti už prekę ir yra paleidžiamas. Pokalbyje su pardavėjomis, tai pat, buvo aptariamas naujai užklijuotas lipdukas ant durų. Tyrimo dalyvės paantrino direktorės teiginį, kad teisėsauga visiškai nereaguoja į iškvietimus dėl sugautų asmenų vagystės įvykyje [2, 3, 4, 5 interviu]. Visos keturios darbuotojos, buvo vieningos nuomonės, kad policija nesiima jokių veiksmų, nes vagystės padaryta žala nėra prilyginamas rimtam nusikaltimui: „*Aš manau, kad jie nieko nereaguoja, sunkiai. Jiems yra ten įdomesnių, kažkur tai svarbesnių dalykų, negu kažkokioj parduotuvėj gaudyt ten, paimt vagį, nes vis tiek niekas, naudos nėra važiuot ir pinigai ne tie*“ [3 interviu]. Visų pokalbių metu buvo akcentuojama administracinės ir baudžiamosios bausmės, kadangi minima vagystės minimali padaryta žala, kuri neužtraukia baudžiamosios atsakomybės – ir tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl policija nėra kviečiama ar ji nereaguoja į iškvietimus [1, 3, 4, 5 interviu]. Tai pat, pardavėjos teigė, kad reikia kviesti policiją visais vagystės atvejais, tačiau yra bandoma pirma susitvarkyti be teisėsaugos įsikišimo [3, 4, 5 interviu]. Pasidomėjus, kiek pardavėjos per savo visą darbo stažą yra kvietusios policiją – 3 iš 4 teigė, kad labai seniai ir tai tik vieną ar pora kartų teko kviesti [3, 4, 5 interviu]. Viena minėjo, kad apie vagystes pranešti tenka maždaug kas trys mėnesiai, tačiau įvardino, kad ne ji pranešdavo policijos pareigūnams, o kitos darbuotojos [2 interviu].

Vagysčių atsirandantis priežastingumas

Bandant suprasti tokių vagysčių specifiką po atliktų interviu galima išskirti pagrindines priežastis, įvardintas tyrimo dalyvių, dėl ko vyksta vagystės iš „Humana“ dėvėtų drabužių

parduotuvių – šiuo atveju vienos konkrečios parduotuvės. Pirma, akcentuojama lengvas daiktų pavogimas, nėra tinkamos apsaugos, mažai darbuotojų bei pastovumas – tai daryti dar kartą: „*Todėl, kad lengva pavogti. Jeigu vieną kartą pabando ir vagia.*“ [1 interviu]; „*Nes lengviau pavogti gal, nėra apsaugos ir šitų, kai parduotuvėse nėra tų klipsikų, kad iškart galėtum reaguoti.*“ [4 interviu]. Antra, tai dėvėtų drabužių parduotuvė – nėra prasmės mokėti pinigų jau už kažkieno kito nešiotą daiktą ar drabužį: „*<...> kad čia yra dėvėtos prekės, kad tai yra dar absurdas už jas mokėti tokius pinigus – žmonės vagia.*“ [2 interviu]. Trečia, asmenų priklausymais tam tikram visuomenės sluoksniui turi įtakos – pasitaiko atvejų kai asocialūs asmenys vagia, kad galėtų perparduoti kitam ir taip „užsidirbti“ papildomų pajamų: „*<...> asocialūs tai pardavimui (perparduoda)*“ [1 interviu]; „*<...> gal kas, kas neturi iš ko nusipirkti, tad gal bent kažko ant kokių narkotikų ar ant išgėrimo paima tuo geresnius rūbus*“ [3 interviu]. Ketvirta, iš tyrimo dalyvių pamąstymų, dėl ko vyksta vagystės, tai pat, buvo akcentuojama psichologinė liga kleptomanija [1, 2, 5 interviu]. Penkta, pokalbio metu sužinota apie senjorus bei jų vykdomas vagystes iš „Humana“ parduotuvės, tyrimo dalyvių teigimu tokie asmenys vagia iš „mandrumo“ [3 interviu]. Būtent pagyvenę asmenys drabužius, iš tokių parduotuvių, laiko beverčiais ir jų pačių teigimu nemato problemos pasisavinti drabužių ar daiktų nesumokėjus už juos, kadangi „*vis tiek, iš konteinerio gi čia viskas*“ [5 interviu].

Taikomos prevencijos priemonės

Didžioji klausimyno dalis orientuota buvo į klausimus susijusius su prevencija. Iš vadovo perspektyvos buvo siekiama sužinoti, kokios prevencijos priemonės dabar yra taikomos mažinti vagysčių skaičių parduotuvėje. Išskirti trys pagrindiniai aspektai – per naujo asortimento dieną, turi stovėti darbuotoja prie matavimosi kabinų – reguliuoti žmonių srautą į matavimosi kabinas bei skaičiuoti įsinešamus ir išnešamus daiktus, tai pat, užklijuotas ant durų lipdukas – kad vagystės metu kviečiama policija bei pagrindinė darbuotojų pareiga – stebėti aplinką ir lankytojus. Užklausus apie tokių priemonių veiksmingumą: „*Mažai veiksmingos, čia priklauso nuo darbuotojo. Žmonės dirbantys nesuinteresuoti gaudyt, jaunimas bijo gaudyt. Tiktai keli žmonės, pas mus, kuriam yra azartas pagauti, kad jie nekvailintų.*“ [1 interviu]. Iš parduotuvės direktorės galima suprasti, kad visas prevencijos užtikrinimas tenka pardavėjoms. Paklausus pardavėjų apie vykdomas prevencijos priemonės parduotuvėje, beveik visos atsakė, kad jokių priemonė nėra [2, 5 interviu], viena išskyrė tik stebėjimą, kaip prevencijos priemonę [3 interviu]. Tokie pardavėjų atsakymai dviprasmiški, tačiau visų interviu metu jos įvardina prevencijos priemones parduotuvėje, tik to neakcentuoja kaip apsaugos nuo vagysčių. Išryškėja tarp skirtingų kartų ir darbo stažo skirtumas – vienos darbuotojos stebi, sulaiko asmenis, kitos žiūri labiau „pro pirštus“. Pasak parduotuvės vadovo – pardavėjos visiškai nėra suinteresuotos „gaudyti vagių“, nors jos stebi ir žiūri, kad asmenys nevogtų, tačiau didesnių saugumo veiksmų nesiima. Tokiai problemai sumažinti – siūlymas mokėti priedus, tam tikrą

piniginį procentą už vagystės sustabdymą: „<...> būtų labai didelis paskatinimas ir kviesti tos policijos daugiau, ir joms būtų suinteresuotumas pagaut,“ [1 interviu]. Užsiminus apie tokią idėją pardavėjoms reakcija buvo skirtinga. Vienos pardavėjos palaikė tokią idėją – labiau padidėtų motyvacija stabdyti vagystes [3 interviu], tačiau priedas turėtų būti tikrai to vertas [2 interviu]. Kitos pardavėjos nematė tame prasmės, kadangi darbuotoja suinteresuota sugauti vagį, gali apkaltinti ir nekaltą asmenį. Tai pat, viena darbuotoja užsiminė, kad kažkoks paskatinimas jau buvo vykdomas prieš kelis metus, tačiau ir tuo metu ji nematė tame prasmės [5 interviu]. Tačiau, pokalbių metu buvo galima suprasti, kad nors ir priedas būtų – klausimas ar tikrai padažnėtų pranešimai policijai ir patys vagysčių sulaikymai. Dažna priežastis, kodėl darbuotojos nestabdo asmenų – bijo dėl savo sveikatos ir gyvybės, nes pačioms darbuotojoms apsauga nėra suteikiama [2 interviu].

Vagysčių skaičiaus mažinimas

Pokalbių metu buvo užduotas klausimas – kaip būtų galima sumažinti vagysčių problemą? Tiek parduotuvės direktorė, tiek pardavėjos buvo vieningos nuomonės dėl reikalingų prevencijos priemonių taikymo parduotuvėje. Visos tyrimo dalyvės pagrindinę priemonę išskyrė apsaugos pasamdymą [1, 2, 3, 4, 5 interviu]. Fizinį asmenų budėjimas visoje parduotuvėje ir prie pagrindinių durų turėtų nemažai įtakos [4 interviu]. Tai pat, kamerų įrengimas visoje parduotuvėje [2, 4, 5 interviu] padėtų kontroliuoti tokią padėtį: „<...> prie kasos ir prie išėjimo durų, kad būtų kamera, kad stebėtų, kas įeina, kas išeina“ [2 interviu]. Tačiau, nuomonės dėl kamerų yra dviprasmiškos, kadangi vienos tyrimo dalyvės teigė, kad įrengtos kameros neturėtų prasmės jeigu jų niekas nuolatos nestebėtų [1, 4, 5 interviu]. Per pokalbius buvo galima suprasti, kad darbuotojos kalbėdamos apie kamerų įrengimus buvo skeptiškos ne vien dėl to, kad nebus papildomo žmogaus, kuris pastoviai stebėtų veiksmą per ekraną [1, 5 interviu], bet ir dėl to, kad kameros nebus efektyvios, nes žmonės, vis tiek, sugebės pavogti daiktus iš parduotuvės [4, 5 interviu]. Tiek parduotuvės direktorė, tiek 3 iš 4 pardavėjų būtų už, jeigu parduotuvėje būtų įrengti prie durų apsauginiai vartai ir drabužiai bei kiti daiktai sužymėti magnetais [1, 2, 4, 5 interviu]. Vienos tyrimo dalyvės teigimu, drabužių žymėjimas nepanaikintų visai vyraujančių vagysčių atvejų, tačiau problemą tikrai sumažintų, kadangi žmonėms atsirastų baimė dėl tokių naudojamų priemonių [5 interviu]. Pokalbių metu, iš pardavėjų kalbų ir išsakomos nuomonės, galima suprasti, kad pakankamas darbuotojų kiekis parduotuvėje yra labai svarbus. Visos pardavėjos akcentavo, kad dauguma vagysčių įvyksta tuo metu, kai nėra pakankamai pardavėjų salėje ar kai yra didelis srautas užėjusių lankytojų ir potencialių pirkėjų. Tyrimo dalyvės išskyrė, kad pardavėja nuolatos sukasi darbiniame rate: „<...> tai išnešimas, tai tvarkai, tai rūbus kilnoji, tai tekstilė, tai šluoti“ [5 interviu], todėl nelieka laiko dar papildomai stebėti visos salės – kas gal vagia, o gal ne. Todėl norint mažinti pavagiamų daiktų skaičių parduotuvėje, jų teigimu, reikėtų daugiau darbuotojų salėje [3, 4, 5 interviu].

Pardavėjų pateiktos įžvalgos

Humanoje dirbančios pardavėjos visą savo darbo laiką praleidžia salėje – jos dirba kasoje, salėje nešioja drabužius ir prižiūri salės tvarką. Kiekvieną dieną, nuo ryto iki vakaro darbas salėje, todėl dirbant tokioje aplinkoje joms tenka stebėti žmones bei saugoti parduotuvės turtą, kad nebūtų pasisavintas nesumokėjus. Atlikti interviu su keturiomis darbuotomis leido labiau pažvelgti į aspektus, kurių nebuvo galima užfiksuoti per stebėjimo laikotarpį. Kiekviena darbuotoja turi skirtingas įžvalgas ir patirtis kalbant apie vagystes, todėl buvo įdomu sužinoti jų nuomones ir pastebėjimus darbinėje aplinkoje.

Faktiniai skaičiai

Vagysčių skaičiai iš „Humana“ parduotuvės nemaži, tačiau tie skaičiai labiau atspindi dingusius daiktus, bet ne pačių vagysčių atvejus ar sugautus asmenis įvykio vietoje. Užfiksuotų vagysčių situacijų ar pažeidėjų skaičius yra labai mažas palyginus su dingusių drabužių skaičiais. Todėl interviu metu siekta sužinoti kiek dažnai pačioms pardavėjoms tenka sulaikyti pažeidėjus, kurie savinasi parduotuvės nuosavybę nesumokėję. Atsakymai pasidalino per pus – 2 iš 4 pardavėjų įvardino, kad dažnai yra sulaikomi asmenys vagiantys [3, 4 interviu]; likusios pardavėjos teigė, kad retai [2, 5 interviu], tačiau to priežastis – didelis darbo krūvis ir nėra pakankamai laiko stebėti užėjusius pirkėjus: „<...> *didelis krūvis darbo, tu negali, tiesiog stovėti ir kiekvieną sekti*“ [5 interviu]. Pasitaiko ir tokių atvejų, kur užėjęs asmuo sukelia įtarimą, kad galimai gali kažką pavogti – pradeda jį stebėti intensyviau, bet po kiek laiko supranti, kad jis tiesiog atėjo įprastai apsipirkti ir nėra jokio pavojaus [2 interviu].

Ženkliai rodantys vagysčių dažnumą

Stebėjimo metu buvo pastebėti tam tikri bruožai, kurie leido suprasti, kad vagystės yra vykdomos parduotuvėje, todėl pokalbių metu, pardavėjų tai pat, buvo paklausta apie specifines vietas ar specifines technikas, kurias naudoja asmenys savindamiesi parduotuvės turtą. Parduotuvės pagrindiniai taškai, kuriose galima pastebėti dingusių daiktų, stebėjimo dalyje įvardintos „Aklosios zonos“ – matavimosi kabinose, vaikų skyriuje bei salės gale prie tekstilės ar prie apatinių pasilenkę gali susidėti daiktus į krepšius ar rankines nieko nepastebėti [2, 3, 5 interviu]. Kalbant apie specifines technikas – tyrimo dalyvės išskyrė, kad dažniausiai asmenys išeidami iš kabinų gali būt apsirengę parduotuvės drabužiais po savais drabužiais [2 interviu], tai pat, tuščias pakabas asmenys gali paslėpti po kilimėliais matavimosi kabinose, įdėti tarp kitų drabužių, pakabinti vieną drabužį ant dviejų pakabų ar tiesiog numesti pakabą ant žemės ir paspirti toliau, kad niekas nepastebėtų [2, 5 interviu].

Asmenų charakteristika

Vykdamas vagystę asmuo susiplanuoja veiksmo planą, kaip kas bus vykdoma, tačiau interviu atlikimo metu buvo įdomu sužinoti, kokie asmenys dažniausiai „papuola“ pardavėjoms per jų visą darbo stažą. Pokalbių metu buvo siekta sužinoti, ar parduotuvėje asmenys spontaniškai vagia ar turi jau iš anksto suplanuotą veiksmų planą. 3 iš 4 tyrimo dalyvių buvo vieningos nuomonės, kad dažniausiai asmenys atėję vogti daiktų yra iš anksto susiplanavę ką ir kaip darys [2, 3, 5 interviu]. Kelios pardavėjos, akcentavo, kad dažniausiai vagia tas, kuris yra dažnas ir lojalus pirkėjas: „*Na pagal mano pastebėjimus tai apsigovia, kurie yra dažnesni lankytojai, nes ji prie to mato, kad jų nepastebi ir jie pripranta prie to, ir vagia.*“ [2 interviu]; „*<...> net gi ir būna tokių, kur žinai, su tavim bendrauja, tokia kaip jau labai dažna pirkėja, čia žinai tave kalbina, <...> vos ne draugės, o po to pats ją kažkada paimi ir pagauni kaip vagį,*“ [5 interviu]. Pasitaiko atvejų, kai tie dažnai besilankantys nuolatiniai asmenys būna perpratę darbuotojas ir žino kada galima pasiimti daiktų nieko nematant, kada ne: „*<...> dar žiūri, koks.. kas dirba. Žino, kad šiandien pasiseks arba ne.*“ [3 interviu]. Pažymėtinas faktas, kad dažniausiai pavieniai asmenys vagia iš parduotuvės [2, 3, 5 interviu], grupėmis būna retas atvejis, pasitaiko kartais savaitgaliais [3 interviu] arba per turimo didelį darbo krūvį nėra pastebima, kad asmuo į parduotuvę atėjo ne vienas, o keli.

„Etatiniai vagys“

Salėje dirbdamos pardavėjos pastebi asmenis, kuriuos jau atpažįsta kaip vagis, tokie asmenys tarp darbuotojų vadinami „etatiniai vagys“. Tokių asmenų į parduotuvę užėina labai dažnai [2, 3, 4, 5 interviu], nors pasitaiko „etatinų vagių“, kurie turi savo taktikas ir į parduotuvę ateina tik tam tikromis savaitės dienomis, kaip vienas vaikinai – tik savaitgaliais [5 interviu]. Tokiems asmenims pardavėjų stebėjimas būna daug intensyvesnis, jie yra labiau sekami bei stengiamasi sukelti įtampą savo veiksmais [3, 4, 5 interviu]: „*Žinoma, labiau stebima, vis tiek – vagis yra vagis, bent kartą apsigovęs.*“ [2 interviu]. Tačiau, akylus stebėjimas gali sumažėti, kai darbuotoja turi atlikti kitus jai priklausančius darbus parduotuvėje. Jeigu dar, kaip anksčiau iškelta problema, pardavėjų tą dieną dirba nedaug ir darbo krūvis didelis – jos nesugeba užtikrinti tinkamos prevencijos, net ir tiems asmenims, kurie yra „etatiniai vagys“. Paklausus, kodėl nieko nėra daroma, jeigu yra žinoma, kad asmuo ne kartą jau apsigovęs buvo, 3 iš 4 tyrimo dalyvių buvo vieningos nuomonės – kol asmens nesugavai įvykio vietoje, tol asmuo nėra kaltas [3, 4, 5 interviu]. Teigė, kad galbūt asmuo pasitaisė ir atėjęs į parduotuvę jau nebevogs, o ten buvo tik jo silpnumo akimirka: „*<...> nu jisai gal kažkada pavogė, gal jis daugiau nevogs, negali taip pat žmogui pasakyt – kad tu negali įeiti į mūsų parduotuvę.*“ [5 interviu].

Apibendrinant, „Humana“ dėvėtu drabužių parduotuvės etnografinis tyrimas atskleidė, vagysčių iš tokių parduotuvių, specifiką. Apžvelgta aplinka, įskaitant aklašias zonas, veidrodžius ir kameras prisidėjo prie bendro parduotuvėje vyraujančios problemos suvokimo. Parduotuvėje esantys stebėjimo veidrodžiai neturi jokios naudos, pirkėjai jais naudojami kaip įprastais veidrodžiais, pačios darbuotojos užmiršta, kad tokie įrenginiai egzistuoja. Stebėjimo metu išskirtos trys pagrindinės aklosios zonos. Pirmą, salės gale, prie atsarginių durų – labai patogi strategiškai vieta. Antra, vaikų skyrius – tai pat, esantis salės gale, tik priešingoje pusėje. Ironiškas faktas, kad būtent tame skyriuje yra ir stebėjimo veidrodžiai. Trečia, vadinama „legalioji akloji zona“ – matavimosi kabinos. Asmuo įėjęs į kabiną ir užsitraukęs užuolaidą tampa kitiems nematomas. Visose trijose aklose zonose dažniausiai galima rasti faktinių įrodymų – tuščių pakabų, nuplėštų kainų etikečių.

Pažeidėjų pažinimas pagal išskirtus bruožus leido geriau suprasti potencialų vagį. Pažeidėjai parduotuvėje dažniausiai pasitaikė pagyvenusio amžiaus moterys. Vyrų, tai pat, pasitaikė, tačiau žymiai mažiau, lyginant su moterimis. Didesnį darbo stažą turinčios darbuotojos, tik įėjusį asmenį atpažįsta, kaip potencialų vagį. Toks darbuotojų išankstinis nusistatymas, kartais labiau etiketės priklijavimas pasirinktam žmogui pagal tam tikrus bruožus, nei iš tikrųjų potencialaus pažeidėjo atpažinimas. Tyrimo metu išsiskyrė dvi pažeidėjų grupės – kultūringi ir asocialūs. Kultūringi asmenys – asmenys, apie kuriuos negalima teigti, kad jie tikrai gali būti pažeidėjais. Asmuo gražiai bendrauja, yra dažnas parduotuvės lankytojas bei apranga niekuo neišsiskiria. Asocialūs asmenys – nuo narkotikų ar alkoholio priklausomi asmenys. Dažniausiai būna konfliktiški, pasitaiko asmenų, kurie pakartotinai lankosi parduotuvėje, tai pat, apranga išsiskiria iš likusių pirkėjų. Interviu metu atkreiptas dėmesys, kad būtent pavieniai asmenys dažniausiai vykdo vagystes. Nemaža dalis pažeidėjų – gerai žinomi asmenys, kurie parduotuvėje lankosi ne pirmą kartą ir vagia nebe pirmą kartą, tačiau be didesnio stebėjimo nieko nėra daroma. Interviu metu iš darbuotojų sužinota, kad jos negali nieko daryti, tol kol asmuo nebus sulaikytas su įrodymais.

Vykdomos pažeidėjų strategijos bei jų reakcijos įvykių vietose, praplėtė suvokimą apie žmogaus unikalumą ir mąstymą. Didžioji dalis vykdomų vagysčių – iš anksto suplanuotos. Kaip ir BK 178 straipsnyje apibūdinta sąvoka, kad vagystė atliekama slaptu arba atviru būdu, tokį teiginį galima patvirtinti – stebint pažeidėjus buvo galima pamatyti jų veikimą tiek slaptu, tiek atviru būdu. Iš tuščių pakabų kiekio, kiekvienos savaitės vykdomos inventorizacijos bei pateikiamų faktinių skaičių, kiek daiktų trūksta (pavogta) per savaitę, galima suprasti, kad parduotuvėje daugiau atliekama vagysčių yra slapto būdu. Visos pažeidėjų reakcijos labai unikalios – vieni neigia, kad kažką ėmė; kiti apsimeta, kad ruošėsi pirkti daiktus; kiti prisipažįsta padarę nusižengimą.

Parduotuvės darbuotojų reakcijos ir atliekami veiksmai leido perprasti darbo, atlyginimo ir sveikatos santykį. Neretai pasitaiko pardavėjų, kurios įsitraukia į patį įvykį – stebi įtariamąjį, prieina

pasiteirauti, praneša parduotuvės direktorei apie esamą situaciją, sulaiko asmenį ar net gali susistumdyti su pažeidėju. Tačiau, tai pat, pasitaiko pardavėjų, nepriklausomai nuo amžiaus, kurios gali pastebėti, prieiti prie pažeidėjo, tačiau daugiau nieko papildomo nedaryti – joms gėda, nesmagu bei nenori rizikuoti savo sveikata ir gyvybe.

Šešios priežastys dėl ko vyksta vagystės iš „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvės. Pirmą, akcentuojamas lengvas daiktų pavogimas. Antra, tai yra dėvėtų drabužių parduotuvė – neverta mokėti pinigų už pakartotinai nešiojamus daiktus. Trečia, asocialūs asmenys vagia, kad galėtų perparduoti ir gauti papildomų pajamų narkotikams ar alkoholiui. Ketvirta (labiau išskirta buvo interviu metu), psichologinė liga kleptomanija – kai nenorint vagiami daiktai ir drabužiai. Penkta, senjorai vagia iš „mandrumo“ – daiktus laiko beverčiais. Šešta, teisėsaugos išitraukimas į parduotuvės veiklą yra minimalus – policijos pareigūnai nereaguoja į iškvietus dėl įvykusios vagystės.

Pagrindinės prevencijos priemonės egzistuojančios „Humana“ parduotuvėje – pardavėja, per naujo asortimento dieną, stovi prie kabinų ir skaičiuoja įsinešamus ir išnešamus daiktus; tai pat, užklijuotas lipdukas ant pagrindinių durų, kad vagystės atvejais kviečiama policija; bei svarbiausias dalykas – pardavėjų akylus stebėjimas aplinkos ir žmonių. Siekiant sumažinti parduotuvėje vagysčių atvejus siūlomos kelios prevencinės priemonės. Pirmoji – apsaugos samdymas. Parduotuvėje dirba tik moteriškas kolektyvas: kai į parduotuvę užėina vyras, kuris gali būti potencialus pažeidėjas – dauguma darbuotojų jo nebando sulaikyti, kadangi supranta jėgų skirtumą. Apsaugos samdymas užtikrintų ne vien mažėjantį vagysčių skaičių, bet tai pat užtikrintų ir pardavėjų saugumą, kas turėtų teigiamos įtakos, nes darbuotojos drąsiau galėtų sulaikyti pažeidėjus, žinodamos, kad turi pastiprinimą. Antroji – kamerų įrengimas. Nors vagysčių atvejų pilnai nepanaikintų, tačiau problemos egzistavimą sumažintų. Pirmame darbo skyriuje, pristatytame tyrime su kamerų įrengimu – vagystės neišnyko, bet pačių atvejų sumažėjo (Zahari, Zaaba 2017). Kamerų įrengimas padėtų ir pačioms darbuotojoms, kadangi pamačius asmenį vaizdo įrašė, kuris nesumokėjęs už daiktą išėjo iš parduotuvės, sekantį kartą jam užėjus, būtų galima jį iš anksto pastebėti ir taip bandyti užkirsti kelią vagystėms. Trečia – įrengti prie durų apsaugos vartelius ir magnetinį drabužių žymėjimą. Problema tikrai sumažėtų, kadangi žmonėms atsirastų baimė būti dažniau sugautiems su pavogtais daiktais. Ketvirta – didesnis darbuotojų skaičius parduotuvėje. Darbuotojų skaičius parduotuvėje svarbus aspektas, kadangi nėra proporcijos tarp kelių pardavėjų ir užėjusio didelio srauto žmonių. Pardavėjos turi didelį krūvį bei daug įvairaus darbo, todėl nelieka papildomo laiko efektyviai stebėti visos salės ir joje esančių žmonių.

IŠVADOS

1. Lietuvoje vagystės apibrėžimas įtvirtintas dviejuose kodeksuose – Administraciniame (ANK) ir Baudžiamajame (BK). ANK 108 straipsnyje įvardinamos smulkios vagystės, sukčiavimo, turto pasisavinimo ar išvaistymo atvejai, kai viso to turto vertė neviršija trijų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžio (BBDN). Viršijus numatytam BBDN dydžiui žmogus patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir teisiamas pagal BK 178 straipsnį.
2. Užsienio šalių kontekste išsiskiria dvi šalys – Jungtinės Amerikos Valstijos ir Jungtinė Karalystė. Jų įstatymuose vagystės iš parduotuvės, kaip nusikalstama veika yra įtvirtinta atskiruose arba papildomuose vagystės apibrėžimo reglamentavimuose. Šalys vadovaujasi keliais įstatymų rinkiniais, priklausomai nuo vagysčių pobūdžio ir bausmių dydžių bei žalos.
3. Užsienyje vykdoma daug iniciatyvų, kurių metu siekiama identifikuoti vagysčių iš parduotuvių priežastis ir ieškoti problemos sprendimo būdų. Australijos kriminologijos institutas siekiant suprasti potencialaus pažeidėjo profilį – išskyrė septynias skirtingas vagių kategorijas. Jungtinės Karalystės policija bei Naujojo Pietų Velso (Australija) vyriausybė išskyrė požymius, kuriais gali pasižymėti pažeidėjas. Visomis šiomis iniciatyvomis siekiama geriau suprasti vyraujančią problemą bei taikyti gautas žinias, užkertat kelią šiai nusikalstamai veikai.
4. Aiškinant vagysčių iš parduotuvių reiškinį, galima pasitelkti kelias kriminologijos teorijas. **Rutininės veiklos** teorija išskiria tris faktorius, kurie sutampantys laike gali būti viena iš priežasčių vykstančioms tokio tipo vagystėms: motyvuotas nusikaltėlis, tinkamai pasirinktas tikslas bei apsaugos nebuvimas. Apie motyvuotą nusikaltėlį kalbama ir **įtampos teorijoje**. Asmenys vykdo vagystes iš parduotuvių patirdami įtampą dėl esamo nepritekliaus, socialinės nelygybės bei patiriamų ekonominių sunkumų, kurie asmeniui neleidžia pasiekti norimų tikslų legaliais veiksmais. Nelegaliais būdais siekiant, materialių gėrybių, **savikontrolės teorija** teigia, kad baimės ir kaltės jausmas sumažėja tada, kai padidėja noras įgyti turto. **Racionalaus pasirinkimo** teorijoje – akcentuojama, kad prieš vagiant asmenys palygina gaunamos naudos ir patiriamų nuostolių skirtumą ir tik tada asmuo spendžia, ar vykdant nusižengimą bus gaunama pakankama nauda. **Socialinio išmokimo** teorijoje teigiama, kad žmogus gali mokytis elgesio stebėdamas ir mėgdžiodamas aplinkinius, jam nėra skirtumo, ar kito asmens atliekamas veiksmas yra teisingas ar ne. Asmenims gali būti suteikiama viena ar kita etiketė, kuri gali paskatinti žmogų elgtis priešingai nei jis iš tikrųjų turėtų – taip teigiama **etikečių klįjavimo** teorijoje.

5. „Humana LT“ – parduotuvių tinklas, kuriame galima nebrangiai įsigyti vintažinių ir stilingų dėvėtų drabužių. Lietuvoje įmonė gyvuoja daugiau nei 20 metų, per šį laikotarpį ji tapo nebrangios mados lyderiu bei tvaraus ir ekologiško vartojimo simboliu. Vagystės iš „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvių – dažnas reiškinys, kurio kontrolei esamos prevencijos priemonės nėra pakankamos Lietuvoje. Su šiuo reiškiniu visuomenė nesusiduria, tačiau apie tai žino „Humana“ parduotuvių personalas ir teisėsaugos atstovai į kuriuos yra kreipiamasi įvykio metu.
6. Etnografinis tyrimas, atliktas vienoje iš Vilniaus mieste esančių „Humana“ parduotuvių atskleidė, kad čia smulkios vagystės yra dažnas reiškinys. Lankytojų srautai priklauso nuo šalia esančio turgaus darbo laiko bei parduotuvėje prasidedančių išpardavimų. Parduotuvė nėra didelė, tačiau ji yra perpildyta daiktų kiekiu – kas sukuria didesnes galimybes nepastebėtai įsidėti daiktų. Dažniausiai vagystes įvykdo ar bando įvykdyti moterys, neretai – vyresnio amžiaus. Tai pat, išsiskyrė dvi pažeidėjų grupės, pagal elgesio ir savęs pateikimo tipą – kultūringi ir asocialūs asmenys. Didžioji dalis vykdomų vagysčių iš anksto suplanuotos ir vykdomos slapta.
7. Darbo, atlyginimo ir sveikatos santykis siejasi su parduotuvės darbuotojų atliekamais veiksmais darbo metu. Pasitaikė pardavėjų, kurioms yra gėda, nesmagu sulaikyti pažeidėją bei nenori rizikuoti savo gyvybe. Pagrindinė prevencijos priemonė egzistuojanti parduotuvėje – akylus pardavėjų aplinkos ir žmonių stebėjimas bei sugavus asmenį įvykio vietoje, visi tolimesni veiksmai atliekami akivaizdžiai, visiems matant.
8. Vagystės iš „Humana“ dėvėtų drabužių parduotuvės vyksta dėl penkių pagrindinių priežasčių. Pirma, dėl lengvo daiktų pasisavinimo galimybių. Antra, apskirtai parduotuvėje prekiaujama dėvėtais drabužiais, kurie nėra laikomi tinkamomis prekėmis, už kurias reiktų mokėti. Trečia, besilankantys asocialūs asmenys vagia, kad galėtų perparduoti ir gauti papildomų pajamų. Ketvirta, būtent senjorai vagia – iš išdidumo, jie negalvoja, kad yra daroma parduotuvei didelė žala. Penkta, vangus policijos reagavimas į iškvietimus dėl įvykusių vagysčių „Humana“ parduotuvėje.
9. Etnografinio tyrimo stebėjimo rezultatai ir darbuotojų išvalgos interviu metu parodė, kad siekiant sumažinti vagysčių atvejus, efektyviausios būtų keturios prevencinės priemonės: apsaugos samdymas, kamerų įrengimas, magnetinis drabužių žymėjimas bei padidintas darbuotojų skaičius parduotuvėje. Kita vertus, kaštų ir naudos analizės požiūriu, svarbu būtų įvertinti, kiek investicijos į tokią apsaugą atpirktų vagysčių sukeltą finansinę žalą.

BIBLIOGRAFIJA

Moksliniai šaltiniai:

1. Abastillas, M., Michael, I., Smith, T. 2020 „Howard Becker: An Intellectual Appreciation,“ Silicon Valley Sociological Review: Vol. 18, Article 8. [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/EjA2s>] [Žiūrėta 2024-04-15]
2. Abramavičius, A. 2015 Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos: Современные тенденции развития уголовного права: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 161-187.
3. Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Stasiulis, D. 2001. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas.
4. Beaudry-Cyr, M. 2015. A Criminological Understanding of Rational Choice Theory. Journal of Theoretical and Philosophical Criminology, 7(1), 23-38. Retrieved from DOI: 10.2139/ssrn.2582591
5. Becker, H. S. 1963. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. London: Free Press
6. Brewer, J., 2000. Ethnography. McGraw-Hill Education (UK).
7. Clarke, R.V. 1997. Introduction. In Situational Crime Prevention: Successful Respondent Studies (R.V. Clarke, ed.) pp. 1-43. Harrow and Heston; Albany.
8. Cohen, L. E., Felson, M. 1979. Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. American Sociological Review, 44(4), 588–608. DOI: 10.2307/2094589
9. Cox, S. M., Andrequi, E. J., DiNovis, L. D. 1994. Rational Choice and Deterrence Theories. In Encyclopedia of Crime & Justice. Macmillan Reference USA. Retrieved from [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/vO2ep>] [Žiūrėta 2024-04-11]
10. Dahlstrom, F. 2022. „Theft in Australia“ [Prieiga per internetą: <https://11nq.com/Lwa7D>] [Žiūrėta 2024-04-21]
11. Davis, J. 2014. Shoplifting. In: Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds) Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. Springer, New York, NY. DOI: 10.1007/978-1-4614-5690-2_9
12. De Buck, Pauwels, L. J. R. 2019. Intention to shoplift: on the importance of dimensions of propensity in an integrated informal control/lifestyle model. European Journal on Criminal Policy and Research, 25(3), 297–315. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3GUPcOR>]. [Žiūrėta 2024-03-25]
13. Drakšienė, A., Stauskienė, E. 1998. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose: mokomoji priemonė Vilnius: VU I-kla.

14. Farmer, F.J., Dawson, J. 2017. American College Students' Shoplifting Experience: A Comparison of Retrospective Self-Reports to Micro-Level Criminological Theory. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 12(1), 1. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3ooBxcG>]. [Žiūrėta 2024-03-22]
15. Featherstone, R., Deflem, M. 2003. Anomie and Strain: Context and Consequences of Merton's Two Theories. *Sociological Inquiry*, 73: 471-489. DOI: 10.1111/1475-682X.00067
16. Fryling, M.J., Johnston, C., Hayes, L.J. 2011. Understanding Observational Learning: An Interbehavioral Approach. *Analysis Verbal Behav* 27, 191–203 DOI: 10.1007/BF03393102
17. Gottfredson, M. 2017. Self-control theory and crime. In *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*.
18. Gottfredson, M.R., Hirschi, T. 1990. A general theory of crime. In *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.
19. Government of New South Wales, „Preventing or reporting crime“ [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/5Y3R1>] [Žiūrėta 2024-04-28]
20. Harary, F. 1966. „Merton Revisited: nauja deviantinio elgesio klasifikacija“. *Amerikos sociologinė apžvalga*. 31 (5): 693–697. DOI: 10.2307/2091861. JSTOR 2091861 .
21. Hirschi, T., Gottfredson, M. 1983. Age and the explanation of crime. *American journal of sociology*, 89(3), 552-584.
22. Hirtenlehner, H., et al. 2014a. Juvenile shoplifting delinquency. Findings from an Austrian study, *SIAK-Journal. Journal for Police Science and Practice (International Edition Vol. 4):14–29*. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3GQSSRV>]. [Žiūrėta 2024-04-10]
23. Japan International Science and Technology exchange center (JISTEC) Tsukuba Office [Prieiga per internetą <https://11nq.com/kuXMc>] [Žiūrėta 2024-04-25]
24. LanGeek Dictionary. „Five-finger discount“ [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/DTF8D>] [Žiūrėta 2024-04-25]
25. Lee, J., de Guzman, M.C., Talebi, N., Korní, S.K. et al. 2018. Use of online information and suitability of target in shoplifting: A routine activity based analysis. *Decision Support Systems*, 110, 1–10. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/43DUmc1>]. [Žiūrėta 2024-03-16]
26. Liversedge, B. 2023. „Police to target ‘rampant rise in retail crime’ and violence“ [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/nLfPF>] [Žiūrėta 2024-04-29]
27. Merton, R.K. 1938. Social structure and anomie. *American Sociological Review* 3(5), 672–682 DOI: 10.2307/2084686. JSTOR 2084686 – via EBSCOhost..
28. National Association for Shoplifting Prevention. 2010. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/40d1icU>]. [Žiūrėta 2024-03-18]

29. Perlman, Y., Ozinci. Y. 2014. Reducing shoplifting by investment in security. *Journal of the Operational Research Society*,65(5), 685-693.
30. Picon Andres, 2021 „Walgreens to close 5 more S.F. stores, citing rising costs of retail crime“ [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/xychH>] [Žiūrėta 2024-04-05]
31. Reid, S., Coleman, S., Vance, P. et al. 2021. Using Social Signals to Predict Shoplifting: A Transparent Approach to a Sensitive Activity Analysis Problem. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 21(20), 6812. DOI: 10.3390/s21206812
32. Sakalauskas, G. et al. 2011. Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas (Teisės instituto mokslo tyrimai; t. 7).
33. Sasse, S. 2005. „Motivation” and Routine Activities Theory, *Deviant Behavior*, 26(6), pp. 547–570. DOI: 10.1080/01639620500218260.
34. Skaggs, L.S. 2024. Labeling theory. *Encyclopedia Britannica*. [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/N2R0n>] [Žiūrėta 2024-04-17]
35. The Sentencing Council 2010 [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3L50I2m>].
36. VITAG, 2017. „The seven types of shoplifters set to cost retailers“ [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/HcDGJ>] [Žiūrėta 2024-05-01]
37. Vosyliūtė, A. 2015. Vagystės dalyko (turto) samprata ir jo nustatymo probleminiai aspektai, Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys., pp. 161-187.
38. West Yorkshire Police 2023 „Commercial theft / shoplifting“ [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/EEDvW>] [Žiūrėta 2024-05-02]
39. Williams, K.S., 2012. *Textbook on criminology*. Oxford University Press, USA.
40. Wong, S.W.D. 2005. A Study of Children's Shoplifting Behavior: Implications to Preventive Measures, *International Journal of Adolescence and Youth*, 12:1-2, 49-68, DOI: 10.1080/02673843.2005.9747943
41. Wood, A.W. 1990. “The concept of morality,” in *Hegel's Ethical Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 127–139.
42. Zahari, M., Zaaba, Z. F. 2017. Intelligent responsive indoor system (IRIS): a Potential shoplifter security alert system. *Journal of ICT*. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3AcCx6a>] [Žiūrėta 2024-03-22]

Teisiniai šaltiniai:

1. The California Penal Code [Prieiga per internetą: <https://11nq.com/OnMbc>] [Žiūrėta 2024-04-28]

2. Criminal Code of the French Republic [Prieiga per internetą <https://11nq.com/SBTVU>] [Žiūrėta 2024-04-25]
3. Criminal Code of the Poland [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/bVMQd>][Žiūrėta 2024-04-25]
4. Lietuvos Respublikos Administracinių Nusižengimų kodeksas. 2015. 2015-06-25. TAR., Nr. 11216.
5. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. 2000. Valstybės žinios 2000-10-25, Žin., Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000. Valstybės žinios 2000-07-18, Nr. 74-2262.
7. The New Jersey Code of Criminal Justice [Prieiga per internetą: <https://acesse.dev/f2KL4>] [Žiūrėta 2024-04-28]
8. The Penal Code of Japan [Prieiga per internetą <https://encr.pw/6rXPq>] [Žiūrėta 2024-04-25]

Kiti šaltiniai:

1. „Humana People to People Baltic“ internetinis puslapis [Prieiga per internetą: <https://rb.gy/5fsm9h>] [Žiūrėta 2024-03-15]
2. „Humana LT“ oficialus internetinis puslapis [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/6qX3d>] [Žiūrėta 2024-03-15]
3. Nusikalstamų veikų žinybinis registras 2024. [Prieiga per internetą: <https://encr.pw/JU6YV>] [Žiūrėta 2024-04-25]
4. Oficialus statistikos portalas 2023. [Prieiga per internetą: <https://bit.ly/3UPwT3w>] [Žiūrėta 2024-03-25]

PRIEDAI

Nr. 1

Interviu gairės

„Humana“ parduotuvės direktorei

Sveiki, esu Vilniaus universiteto, Filosofijos fakulteto Taikomosios ir teorinės kriminologijos magistro 2 kurso studentė ir rašau magistrinį darbą „Vagystės padėvėtų drabužių parduotuvėse: atvejo analizė“, kurio tikslas yra suprasti kaip vyksta vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių bei parengti ir pateikti rekomendacines prevencijos gaires. Magistrinio darbe atlieku tyrimą. Kreipiuosi į Jus su prašymu atsakyti į keletą tyrimo klausimų. Interviu bus įrašomas tam, kad galėčiau atlikti tolimesnę duomenų analizę. Jokie Jūsų duomenys nebus minimi, analizėje pateiksiu tik apibendrintas Jūsų mintis. Tyrimo rezultatai bus naudojami tik mokslo tikslams, rašant baigiamąjį darbą. Klausimus jums parengiau. Jeigu sutinkate, prašau, pradėkime:

Tarkime, viena iš darbuotojų Jums pranešė, kad salėje asmuo į savo asmeninį krepšį yra įsidėjęs parduotuvei priklausančių daiktų:

1. Kaip elgiatės tokioje situacijoje? Kodėl?

Tarkime, asmuo buvo sugautas įvykio vietoje su pavogtais daiktais:

2. Kaip elgiatės tokioje situacijoje? Kodėl?
3. Kaip, jūsų nuomone, galima atpažinti potencialų vagį? (*bruožai, elgesys ir pan.*)
4. Papasakokite, kokios prevencijos priemonės yra vykdomos, siekiant mažinti vagysčių problemą jūsų parduotuvėje.
5. Kokia Jūsų nuomonė apie dabartines taikomas prevencijos priemones?
  - a. Veiksminga/ neveiksminga; kodėl?
6. Kaip Jūs, dirbdamas šiose (savo) pareigose, prisidedate prie prevencijos priemonių įgyvendinimo?
7. Kokiais būdais, veiksmais Jūsų parduotuvėje pardavėjos prisideda prie prevencijos priemonių įgyvendinimo?
  - a. Kaip būtų galima pagerinti taisyklių laikymąsi ir vykdymą?
8. Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima sumažinti vyraujančią vagysčių problemą Jūsų vadovaujamoje parduotuvėje? (*Parduotuvės lokacija, darbuotojų kiekis, kamerų įrengimas, drabužių žymėjimas, apsauga*)

Ant parduotuvės durų užklijuotas ženklas „Vagystės atveju visada pranešame policijai“:

9. Kaip dažnai tenka pranešti policijai vagysčių atvejus?
10. Kaip į tokius pranešimus reaguoja policija?
11. Ar yra stengiamasi vagystės atvejuose sutvarkyti visas kylančias problemas be policijos įsikišimo? Kodėl taip?
12. Vertindami iš savo perspektyvos, kokias pagrindines priežastis galėtumėte įvardinti, dėl ko vyksta vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių?

13. Kokios Jūsų pareigos ir funkcijos įmonėje?

1. Kiek metų dirbate šiose pareigose?
2. Kiek metų dirbate bendrai įmonėje?

Interviu gairės

„Humana“ parduotuvės pardavėjoms

Sveiki, esu Vilniaus universiteto, Filosofijos fakulteto Taikomosios ir teorinės kriminologijos magistro 2 kurso studentė ir rašau magistrinį darbą „Vagystės padėvėtų drabužių parduotuvėse: atvejo analizė“, kurio tikslas yra suprasti kaip vyksta vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių bei parengti ir pateikti rekomendacines prevencijos gaires. Magistrinio darbe atlieku tyrimą. Kreipiuosi į Jus su prašymu atsakyti į keletą tyrimo klausimų. Interviu bus įrašomas tam, kad galėčiau atlikti tolimesnę duomenų analizę. Jokie Jūsų duomenys nebus minimi, analizėje pateiksiu tik apibendrintas Jūsų mintis. Tyrimo rezultatai bus naudojami tik mokslo tikslams, rašant baigiamąjį darbą. Klausimus jums parengiau. Jeigu sutinkate, prašau, pradėkime:

Tarkime, pamatėte, kad salėje asmuo į savo asmeninį krepšį įsidėjo parduotuvei priklausančių daiktų:

1. Kaip elgiatės tokioje situacijoje? Kodėl?

Tai pat, tarkime, asmuo buvo sugautas įvykio vietoje su pavogtais daiktais:

2. Kaip elgiatės tokioje situacijoje? Kodėl?
3. Kiek dažnai tenka sugauti/sulaikyti asmenis pasisavinusius parduotuvės daiktus?
4. Iš ko galima spręsti, kad asmenys vagia pastoviai?
5. Kurioje parduotuvės vietoje dažniausiai yra pastebima dingę daiktai ar drabužiai?
  - a. Specifinės vietos
  - b. Specifinės technikos
6. Jūsų nuomone, dažniau pasitaiko „situacinių vagių“ (priklauso nuo situacijos: daug žmonių, mažai darbuotojų) ar iš anksto su suplanuotais planais atėję asmenys?
7. Jūsų pastebėjimu, vagystes vykdo pavieniai asmenys ar grupėmis?
8. Kaip, jūsų nuomone, galima atpažinti potencialų vagį?
  - i. *Apranga;*
  - ii. *Elgesys;*
  - iii. *Papildomi skiriamieji bruožai.*
9. Pasitaiko asmenų, kurie yra sugaunami/arba nesugaunami su pavogtais daiktais, po kiek laiko vėl tie patys ateina į parduotuvę?

Pasitaiko atvejų kai užėjęs asmuo į parduotuvę jau yra žinomas kaip vagis:

10. Kiek dažnai šioje parduotuvėje lankosi „etatiniai vagys“?
11. Kaip yra elgiamasi kai JIE vaikšto po parduotuvę? Kodėl būtent taip?
12. Kodėl žinant, kad asmuo „etatinis vagis“ – nieko nėra daroma?

Ant daugumos „Humana“ parduotuvių paradinių durų užklijuotas ženklas „Vagystės atveju visada pranešame policijai“:

13. Kaip dažnai tenka pranešti policijai vagysčių atvejus?
14. Kaip į tokius pranešimus reaguoja policija?
15. Ar yra stengiamasi vagystės atvejus sutvarkyti be policijos įsikišimo? Kodėl?

16. Jeigu iš įmonės atsirastų paskatinimas – pasikeistų situacija – asmenų stebėjimas ir policijai pranešimai?
17. Papasakokite, kokias prevencijos (apsaugos) priemones žinote, siekiant mažinti vagysčių problemą šioje parduotuvėje.
18. Kokia Jūsų nuomonė apie dabartines taikomas prevencijos priemones?
  - a. Veiksminga/ neveiksminga; kodėl?
19. Kaip Jūs, dirbdama pardavėjos pareigose, prisidedate prie prevencijos priemonių įgyvendinimo?
20. Vertindami iš savo perspektyvos, kokias pagrindines priežastis galėtumėte įvardinti, dėl ko vyksta vagystės iš dėvėtų drabužių parduotuvių?
21. Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima sumažinti vyraujančią vagysčių problemą šioje parduotuvėje?
  - i. *Parduotuvės lokacija*
  - ii. *Darbuotojų kiekis,*
  - iii. *Kamerų įrengimas,*
  - iv. *Drabužių papildomas žymėjimas,*
  - v. *Apsauga (Žmogus)*
22. Kiek metų dirbate įmonėje?